

ΧΡΥΣΟΒΕΡΓΗΣ

ΗΤΟΙ

5 25 257

ΕΠΙΚΡΙΣΙΣ

ΤΗΣ

Ἐνιαυσίου ἐν τῇ τῶν Εἰσοδίων σχολῇ διευ-
θύνσεως καὶ διδασκαλίας αὐτοῦ καὶ τοῦ
ἀποτελέσματος τῶν ἐξετάσεων

ΥΠΟ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΔΩΡΟΥ,

Ἐκαστον δένδρον ἐκ τοῦ ἰδίου καρποῦ γι-
νώσκειται· οὐ γὰρ ἐξ ἀκανθῶν συλλέγουσι
σῦκα, οὐδὲ ἐκ βάτου τρυγῶσι σταφυλὴν.

Εὐαγγέλ. κατὰ Λουκ. ς'. 44—45.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ.

26

Τύποις Α. Κορομηλᾶ καὶ Π. Πασπαλλῆ.

1850.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΔΙΔΑΚΤΗΡΙΟΝ ΤΩΝ ΕΙΣΟΔΙΩΝ.

ΑΡΧΗ ΣΟΦΙΑΣ ΦΟΒΟΣ ΚΤΙΟΥ.

ΤΟΝ ΘΕΟΝ ΦΟΒΕΙΣΘΕ.

ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΤΙΜΑΤΕ.

ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΙΣ.

ΕΓΚΡΙΣΘΕΙ καὶ ἐντολῇ τῆς Ἐντίμου Ἐφορίας τῶν καθ' ἡμᾶς Διδακτηρίων τῶν Εἰσοδίων αἱ περὶ προβιβάσμων νενομισμένοι ἐνιαύσιοι ἀμφοτέρων τῶν Διδακτηρίων ἐξετάσεις θέλουσι γείνει τὸν προσεχῆ Ἀπρίλιον, ἀρχῆς γενομένης τῆ 2|14 τοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Διδακτηρίου ἀνωτάτης τάξεως. Καὶ τὰς μὲν Κυριακὰς καὶ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας ἢ ἐναρξὺς θέλει γίνεσθαι μετὰ τὴν θείαν Λειτουργίαν, τὰς δὲ λοιπὰς ἀπὸ τῆς ἐνάτης ἑωθινῆς ὥρας μέχρι τῆς τρίτης ἑσπερινῆς (9 π. Μ.—3 μ. Μ.). Θέλουσι δὲ ἐξετασθῆ ἅπασαι αἱ τάξεις ἐκ διαδοχῆς εἰς ἅπαντα τὰ τοῦ σπουδαστικοῦ ἔτους μαθήματα ἐκάστη κατὰ τὰ ἐγκεκριμένα καὶ ἐκδεδομένα ἀμφοτέρων τῶν ἑξαμηνίων Προγράμματα, ἀποκλειρουμένου ὑπὸ τῆς Ἐντίμου Ἐφορίας τοῦ ἐξετασθησομένου μαθητοῦ εἰς τὰ μαθήματα τὰ περιεχόμενα εἰς ὅσους ἂν ἐκ τῆς κληρωτίδος ὁ ἐξετασθησόμενος λάχῃ κλήρους.

Ἡ εἰς τὰς ἐξετάσεις ταύτας ὡς δημοσίους εἰσοδος εἶναι ἐλευθέρη· ἕκαστος δὲ τῶν παρισταμένων δύναται μὲν ἵνα προτείνῃ ἐρωτήσεις πρὸς τὸν ἐξεταζόμενον, ἀλλ' αἰτίποτε διὰ τοῦ Διευθυντοῦ καὶ τοῦ εἰδικοῦ Διδασκάλου· οὗτος δὲ ὀφείλει ἰδίως ν' ἀποφαίνεται παραυτίκα καὶ ἐν συνειδήσει, ἂν ἡ ἐρώτησις ἦναι ἐντὸς τοῦ κύκλου τῶν ἐξεταστέων μαθημάτων· ἄλλως δὲ πᾶσα ἀνοικεῖος πρότασις ὡς ἀποβαίνουσα οἴκοθεν σκανδαλώδης ἀπορρίπτεται.

Μετὰ δὲ τὰς ἐξετάσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Διδακτηρίου θέλουσι γείνει αἱ τοῦ Ἀλλοδιδασκαλείου κατὰ τὴν ἐγκεκριμένην πρόσφορον καὶ σκόπιμον τάξιν καὶ μέθοδον.

Παρακαλοῦνται λοιπὸν ἅπαντες οἱ φιλόμουσοι, οἷτε γεννήτορες καὶ οἱ ἐγγυηταὶ τῆς εἰς τὰ Διδασκαλεῖα ταῦτα φοιτήσεως καὶ ὑπὸ τὴν πατρικὴν ἡμῶν χειραγωγίαν ἐμπειπιστευμένης νεότητος νὰ παρασταθῶσιν εἰς αὐτὰς καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν, ἵνα ὡς κύριοι τοῦ πνευματικοῦ ἀμπελῶνος λάθωσι παρὰ τῶν ὠρισμένων γεωργῶν τὸν ὀφειλόμενον τῆς καλλιεργείας λόγον, καὶ δύνωνται ν' ἀπολογῶνται ἐν παντὶ ἀνίσως ὡς ἀληθεῖς γεννήτορες ἐφρόντισαν περὶ τῆς θρησκευτικῆς, πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς τῶν φιλάτων αὐτῶν τέκνων διαπλάσεως.

Ὁ Διευθυντῆς Γ. ΧΡΥΣΟΒΕΡΓΗΣ.

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ. Περὶ τῶν ἐνιαυσίων ἐξετάσεων τῶν Διδακτηρίων τῶν Εἰσοδίων.

Σέβας καὶ τιμὴ πρὸς τὴν ἱερὰν ἀλήθειαν καὶ ἐκ συστήματος ἀπέχθεια πρὸς τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ἀπάτην κινουσιν ἡμᾶς τέλος πάντων σήμερον νὰ ἐκθέσωμεν διὰ τῆς παρουσίας εἰς γνῶσιν τοῦ κοινοῦ σκέψεις τινάς, ἀφορώσας τὴν κατάστασιν τῆς τῶν Εἰσοδίων σχολῆς κατὰ τὴν ἐνιαύσιον ἤδη διεύθυνσιν καὶ διδασκαλίαν τοῦ κυρίου Χρυσοβέργη, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἐσχάτως γενομένων ἐξετάσεων αὐτοῦ· ἵνα καὶ ἡμεῖς, κατὰ τὸ ὁποῖον ὀφείλομεν κοινωνικὸν καθήκον, συντελέσωμεν ἴσως τὸ καθ' ἑαυτοῦς εἰς φωτισμὸν μάλιστα τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ κοινότητος, τὴν μὲν ἀλήθειαν ὅσον οἶόν τε καταφανῆ καθιστώντες, τὸ δὲ ψεῦδος καὶ τὴν ἀπάτην ἐξελέγχοντες προσηκόντως καὶ στηλιτεύοντες.

Ἐχοντες πρὸ πολλοῦ πολλὰ πολλαχόθεν διδόμενα, ἡμεῖθα εἰς θέσιν καὶ ἐξ ὑπαρχῆς νὰ προῖδωμεν τὴν ἐκβασιν καὶ τῆς τελευταίας ταύτης ἐπιχειρήσεως τοῦ κυρίου Χρυσοβέργη ὡς διευθυντοῦ τῆς ἐν Σταυροδρομίῳ σχολῆς, καὶ ἐδυνάμεθα ἕκτοτε νὰ προαγγείλωμεν τὰ ἀποβησόμενα· ἀλλ' ἵνα μὴ ὑπολάβωσί τινες, ὅτι ἐκινούμεθα εἰς τοῦτο ὑπὸ ἀγενοῦς φθόνου καὶ προσωπικῶν παθῶν, ἢ ὅτι εἶχομεν σκοπὸν νὰ παρεμβάλωμεν ἐμπόδια εἰς τὴν πρᾶξιν τῆς σχολῆς καὶ τὴν πρόθυμον καὶ γενναίαν συνεισφορὰν τῶν φιλοτίμων καὶ φιλομούτων κυρίων ἐμπόρων πρὸς στερέωσιν αὐτῆς· ἕνεκα τούτου ἐπέσχομεν μέχρις ὅτου ἐγένετο οἴκοθεν καὶ ἔργῳ καταφανῆς εἰς τε τοὺς κυρίους ἐφόρους τῆς εἰρημένης σχολῆς καὶ πολλοὺς ἄλλους, ὁποῖός τις εἶναι ὁ ἄνθρωπος, πρὸς τε τὸ ἐπάγγελμα καὶ τὸν ἠθικὸν αὐτοῦ χαρακτήρα θεωρούμενος. Ἐκινήθημεν δ' ἔτι μᾶλλον εἰς τοῦτο, ὅτε εἶδομεν καὶ τὸν ἐν Σμύρνῃ συντάκτην τῆς Ἀμαλθείας παραποιοῦντα καὶ ὅλως διαστρέφοντα τὴν ἀλήθειαν δι' ὅσων ἀναφέρει ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 584 φύλλῳ τῆς ἐφημερίδος αὐτοῦ περὶ τοῦ ἀποτελέσματος τῶν ἐσχάτως γενομένων ἐξετάσεων τοῦ Χρυσοβέργη, καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ ὁποῖου καὶ ἔγραψεν· ἀλλ' εἰς τὸν κύριον τοῦτον συντάκτην θέλομεν ἀπικριθῆ δι' ἰδιαιτέρας ἡμῶν διατριβῆς.

Ἴνα δὲ ὡς πρὸς τὰς προκειμένας ἐξετάσεις ἀκολουθήσωμεν, ἦν ὁδὸν ἐβάδισε καὶ ὁ κύριος Χρυσοβέργης, ἐκδοῦς καὶ ἐντυπον

περὶ αὐτῶν πρόγραμμα, τὸ ὁποῖον αὐτὸς ὀνομάζει *εἰδοποιήσιον*· ἀρχόμεθα καὶ ἡμεῖς τῶν σκέψεων ἡμῶν ἀπὸ τῆς εἰδοποιήσεως ταύτης, ἥνπερ καὶ καταχωρίζομεν ἐν τῇ δευτέρᾳ σελίδι τῆς παρούσης διατριβῆς ἴσῃ ἀπαράλλακτον τῇ πρωτοτύπῳ πλὴν τοῦ μεγέθους τοῦ χάρτου καὶ τῶν πολλῶν αὐτῆς κοσμημάτων, ἵνα ἔχη αὐτὴν πρόχειρον ὁ ἀναγνώστης, καὶ παραβάλλῃ ἐκάστοτε πρὸς αὐτὴν ὅσας ἐπιφέρομεν κρίσεις γραμματικὰς τε καὶ ἄλλας, μεθ' ἧς θέλομεν προβῆ ἑπομένως εἰς τὰς περαιτέρω σκέψεις, ἀφορμώμενοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐξ ὧν ἀναφέρει ἡ εἰδοποιήσις ἐκείνη.

Καὶ πρῶτον μὲν ἐπὶ τῆς κεφαλίδος αὐτῆς φαίνεται γεγραμμένον καμπυλοειδῶς ἐν ἄλλοις καὶ τὸ ΔΙΔΑΚΤΗΡΙΟΝ, δι' οὗ ὁ κύριος Χρυσοβέργης θέλει νὰ σημάνη τὸ σχολεῖον· ἡμεῖς ὁμῶς λέγομεν ὅτι ἡ λέξις αὕτη ἀπέχει πολὺ τοῦ σημαίνειν τὴν τοιαύτην ιδέαν, ἀλλ' ὅτι κατὰ τὰ ἑλληνικὰ λεξικά, ἅτινα ὁ ἀμφιβάλλων δύναται εὐκόλως νὰ παρατηρήσῃ, καὶ κατὰ τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς, ἐν οἷς ἡ λέξις ἀπαντᾶται, ὡς οὕσα τῆς ἀρχαίας καὶ οὐχὶ τῆς λαλουμένης ἡμῶν γλώσσης, ἡ λέξις αὕτη σημαίνει τὸ δίδαγμα, τὸ μάθημα, πᾶν ὅ,τι διδάσκεται τις, τοῦτ' ἔστιν ιδέας οἰουδήποτε εἶδους, χρησιμευούσας πρὸς διδασκαλίαν καὶ μάθησιν τοῦ διδασκομένου· παρὰ δὲ Ἱπποκράτει σημαίνει τὴν ἀπόδειξιν. Οἱ δὲ παρ' ἡμῶν συνήθεις ὀνομαστικοὶ τῶν παιδευτικῶν καταστημάτων ὄροι, οἵτινες ἐνομοθετήθησαν καὶ ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, καὶ ἦσαν καὶ εἶναι ἐν χρήσει πρὸς πάσῃ τῇ ἑλληνικῇ φυλῇ, εἶναι σχολὴ σχολεῖον γυμνάσιον λύκειον ἀκαδημία καὶ πανεπιστήμιον· πῶποτε ὁμῶς καὶ οὐδαμοῦ εὐρίσκειται οὔτε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις οὔτε παρ' ἡμῶν ἐν τοιαύτῃ σημασίᾳ καὶ ἡ λέξις *διδακτῆριον*. Ἐπομένως ἀποροῦμεν, πόθεν κινούμενος δὲν ἠρκέσθη ὁ κύριος Χρυσοβέργης εἰς ἓνα τῶν κοινῶς ἐν χρήσει τούτων ὄρων, ἀλλ' ἠθέλησε ν' ἀποδώσῃ εἰς τὴν λέξιν *διδακτῆριον* σημασίαν, τὴν ὁποῖαν παντάπασιν δὲν ἔχει, καὶ οὕτως ἐν αὐτῇ τῇ πρώτῃ τῆς εἰδοποιήσεώς του λέξει νὰ ὑποπέσῃ εἰς βαρβαρισμὸν προφανέτατον.

Ἐπειτα ὀλίγον κατωτέρω διὰ μεγάλων στοιχείων φαίνεται γεγραμμένη ἡ λέξις ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΙΣ, δι' ἧς ὁ γράφων ἐννοεῖ τὸ συνήθως ὀνομαζόμενον πρόγραμμα τῶν ἐξετάσεων· πολλοῦ γε

καὶ δεῖ ὁμῶς νὰ ἐκφράξῃ καὶ ἡ λέξις αὕτη τὴν ἐννοίαν αὐτοῦ, ἀλλ' αὕτη, προερχομένη ἐκ τοῦ ῥήματος εἰδοποιεῖν, ὅπερ παράγεται ἐκ τοῦ ἐπιθέτου εἰδοποιός, συντεθειμένου ἐκ τοῦ εἶδος τοῦ σημαίνοντος μορφήν καὶ ἐκ τοῦ ποιεῖν, σημαίνει κατὰ ταῦτα τὸ ποιεῖν μορφήν τινος, τὸ μορφοῦν καὶ σχηματίζειν τι· ὁ δ' ἀμφιβάλλων καὶ περὶ τῆς ἀληθείας ταύτης ἀρκεῖ νὰ ρίψῃ ἐν μόνον βλέμμα εἰς ὁποιοδήποτε τῶν ἑλληνικῶν λεξικῶν, καὶ ἀμέσως θέλει ἀποβάλλει πάντα δισταγμὸν. Δὲν ἀρνούμεθα δὲ ὅτι περιφέρεται ἴσως εἰσέτι ἡ λέξις αὕτη ἐν τοιαύτῃ σημασίᾳ, οἷαν ἀποδίδει αὐτῇ ὁ Χρυσοβέργης, εἰς τὰ στόματα τῶν χυδαίων καὶ ἀμαθῶν ἀνθρώπων· καὶ τοῦτο διότι παρεισέφησε καὶ ἡ λέξις αὕτη, ὡς καὶ πλείοις ἄλλαι, εἰς τὴν λαλουμένην γλῶσσαν ἀπὸ μεταφράσεων, γενομένων ὑπ' ἀνθρώπων μὴ κατόχων τῆς προγονικῆς ἡμῶν γλώσσης καὶ μετενεγκόντων τὸ γαλλικὸν *informer* ἢ τὸ ἰταλικὸν *informare* εἰς τὸ εἰδοποιεῖν· ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι χυδαῖοι καὶ ξενισμοί, μὴ ἔχοντες οὐδεμίαν χώραν εἰς τὴν καθαρεύουσαν γραπτὴν ἡμῶν γλῶσσαν, εἶναι ἀσυγχώρητοι εἰς ἀνθρώπον ἐπαγγελλόμενον τὸν ἑλληνιστὴν καὶ διδάσκοντα τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν. Δὲν δυνάμεθα δὲ νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἠθέλησε νὰ μιμηθῇ τὴν ἐσφαλμένην χυδαϊκὴν χρῆσιν τῆς λέξεως· ἐν ᾧ δὲν ἤξιωσε νὰ μεταχειρισθῇ τοὺς ὀρθοὺς ὄρους τῆς κοινῆς καὶ γενικῆς χρήσεως, σχολὴ σχολεῖον καὶ λοιπούς· πολὺ δὲ περισσώτερον τοὺς ἐσφαλμένους καὶ βαρβαρικοὺς. Ἰδοὺ λοιπὸν καὶ ἕτερος βαρβαρισμὸς ἀναντίρρητος.

Ἐν τῷ πρώτῳ στίχῳ τῆς εἰδοποιήσεως ἀπαντῶμεν τὴν λέξιν Ἐφορίας, γεγραμμένην διὰ τοῦ ι' ἔπρεπεν ὁμῶς, νομίζομεν, νὰ μὴ ἀγνοῇ ὁ μέγας οὗτος φιλόλογος, ὡς καυχᾶται, ὅτι ἡ λέξις αὕτη δὲν ἀκολουθεῖ τὴν ἀναλογίαν τοῦ κακία ἐκ τοῦ κακός καὶ τοῦ ἀδικία ἐκ τοῦ ἀδικός καὶ τῶν τοιούτων, ἀλλὰ γράφεται *ἐφορεία* διὰ τῆς διφθόγγου ει, ὡς παραγομένη ἐκ τοῦ ἐφορεύειν καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ ἐφορός, ὡς καὶ τὸ κολακεία ἐκ τοῦ κολακεύειν καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ κόλαξ καὶ τὸ ἀγνεία ἐκ τοῦ ἀγνεύειν καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ ἀγνός. Ἴνα μὴ ὑπολάβῃ δὲ ὁ ἀναγνώστης ὅτι λέγομεν μόνον λόγους, παραπέμπομεν αὐτὸν καὶ περὶ τούτου εἰς πᾶσαν ἑλληνικὴν γραμματικὴν καὶ εἰς πᾶν ἑλληνικὸν λεξικόν· καὶ εἰ μὲν εὖρη τοῦναντίον, ὧν ἡμεῖς λέγομεν, προτρέπομεν αὐτὸν νὰ κα-

ταγελά και καταφρονή ἡμᾶς, εἰ δὲ μὴ, νὰ προσφωνήσῃ τῷ κυρίῳ Χρυσοβέργῃ τό, ἐν τρισὶ ταῖς πρώταις γραμμαῖς τρεῖς βεβαρβά- ρικας, διδάσκαλε ἀγαθέ!

Πρὸς δέ, ἐν ᾧ τὸ ἀλληλοδιδασκτικὸν σχολεῖον ὀνομάζεται παν- ταχοῦ οὕτως, ὁ κύριος Χρυσοβέργης ὀνομάζει αὐτὸ ἐν τῇ εἰδο- ποιήσει Ἀ.λ.η.λοδιδασκαλεῖον, σκοπὸν προθέμενος ἴσως νὰ γείνη δημιουργὸς νέας γλώσσης, ὡς ἔγεινε καὶ δημιουργὸς γραμματι- κῆς, τὸ τρίτον μέρος τῆς ὁποίας ὀνομάζει δημιουργίαν· καὶ ὅ,τι πάντες ὀνομάζουσι σχολαστικὸν ἢ σχολειακὸν ἔτος, οὗτος ὀνομάζει αὐτὸ ἐν τῇ εἰδοποίησει σπουδαστικόν· ἐν ᾧ δὲ πολλα- χοῦ τῆς εἰδοποιήσεως ὀνομάζει τὰ σχολεῖα διδασκῆρια, περὶ τὸ τέλος τὰ ὀνομάζει καὶ διδασκαλεῖα, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾶται μὲν παρὰ τῷ Λουκιανῷ, ἀλλὰ τὴν σήμερον ὀνομάζεται ἰδίως ἐν τῇ Ἑλλάδι διδασκαλεῖον τὸ σχολεῖον ἐκεῖνο, ὅπου διδάσκονται οἱ μέλλοντες νὰ ἐξέλθωσιν ἀλληλοδιδασκτικοὶ διδάσκαλοι. Ἄλλ' ὁ ἄν- θρωπος οὗτος, ὡς φαίνεται, ἀπεφάσισε νὰ ἐπενδυθῇ αὐθαίρετως τὸ πλεονέκτημα τοῦ πρωτοπλάστου Ἀδάμ, ὅστις ἔλαβε παρὰ τοῦ Δημιουργοῦ τὸ δικαίωμα τοῦ ὀνομάζειν τὰ πράγματα κατὰ τὸ δοκοῦν. Πολλαχοῦ δὲ τῆς εἰδοποιήσεως φαίνονται διάφορα ἐπίθετα καὶ οὐσιαστικὰ προσηγορικά, ἅτινα, καίτοι ἐν συνεπείᾳ λόγου ὄντα, ὅμως ἔχουσι τὸ ἀρκτικὸν στοιχεῖον κεφαλαῖον· καὶ τοιαῦτα εἶναι τὰ, Ἑ.λ.η.η.ρικὸν Διδακτηρίον, Λειτουργία, Προ- γράμματα, Διευθυντοῦ, Διδασκάλου, Ἀ.λ.η.λοδιδασκαλεῖον, Δι- δασκαλεῖα καὶ ἄλλα· ἡ χρῆσις ὅμως τῶν κεφαλαίων γραμμάτων δὲν εἶναι αὐθαίρετος, ἀλλ' ἂν καὶ σπανίως γίνεται περὶ τούτου λό- γος ἐν ταῖς γραμματικαῖς, ἢ συνήθεια ὅμως καθιέρωσεν, ὡς εἶ- ναι γνωστὸν πᾶσι τοῖς καὶ ὁπωσοῦν γράμματα εἰδόσιν, ὅτι τὰ ἐπί- θετα καὶ ἐκ τῶν οὐσιαστικῶν τὰ προσηγορικά γράφονται διὰ κεφαλαίου τοῦ ἀρκτικῷ στοιχείῳ, ὡς αἰεὶ μόνον εὐρίσκονται ἐν ἀρχῇ περιόδου, μετὰ τελείαν στιγμὴν.

Περὶ δὲ τὸ τέλος τῆς εἰδοποιήσεως, ὅπου ὁ Χρυσοβέργης προτρέπει τοὺς ἀνθρώπους νὰ παρίστανται εἰς τὰς ἐξετάσεις, λέ- γει Παρακαλοῦνται... νὰ παρασταθῶσιν εἰς αὐτὰς καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν. Εἰ μὲν διὰ τῆς φράσεως ταύτης ἐννοεῖ ὁ Χρυσο- βέργης τὸ νὰ παρίστανται οἱ ἄνθρωποι ἐπανειλημμένως καθ' ἑ- κάστην ἐφ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν ἐξετάσεων, αἴτιον διότι τὸν

ὡς γνωστὸν, ὑπὲρ τὰς δεκαπέντε ἡμέρας, τότε ὁ ἀόριστος πα- ρασταθῶσι δὲν δύναται νὰ σημάνῃ τὴν ἐννοίαν ταύτην τοῦ κα- τ' ἐπανάληψιν· διότι μόνον ὁ ἐνεστώσ καὶ ὁ παρατατικὸς εἶναι σημαντικοὶ τοῦ κατ' ἐπανάληψιν γινομένου· εἰ δὲ ἐννοεῖ τὸ νὰ παρασταθῶσιν ἅπαξ μόνον, ὅπερ καὶ σημαίνει ὁ ἀόριστος, τότε τό, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν δὲν ἔχει οὐδεμίαν χώραν, οὐδὲ συμβιβάζεται πρὸς τὸν ἀόριστον, εἰς προσδιορισμὸν τοῦ ὁποίου ἐτέθη. Ἐντεῦθεν λοιπὸν συμπεραίνει πᾶς τις, ὅτι εἰς τὴν φράσιν ἐκείνην τοῦ γραμματικωτάτου καὶ λογικωτάτου Χρυσοβέργῃ συνέδραμον τρεῖς τινά, πρῶτον βαρβαρισμὸς διὰ τὴν χρῆσιν τοῦ ἀορίστου ἀντὶ ἐνεστώτος, δεύτερον σολοικισμὸς διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ ἐμπροθέτου προσδιορισμοῦ μετὰ τοῦ ἀορίστου, πρὸς δὲν δὲν συμβιβάζεται, καὶ τρίτον παραλογισμὸς, διότι οὐδὲ λογικὴ συ- νάφεια ὑπάρχει μεταξύ τῶν δύο τούτων ἰδεῶν.

Τί δὲ νὰ εἴπῃ τις περὶ τῆς γελοίας τῷ ὄντι ἐπὶ τῆς κεφαλί- δος τῆς εἰδοποιήσεως ἐπιγραφῆς τῶν τριῶν τούτων γνωμικῶν; ΑΡΧΗ ΣΟΦΙΑΣ ΦΟΒΟΣ ΚΥΡΙΟΥ. ΤΟΝ ΘΕΟΝ ΦΟΒΕΙΣΘΕ. ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΤΙΜΑΤΕ. Ταῦτα εἶναι τῷ ὄντι λόγοι ἱεροί, λό- γοι ἅγιοι, καὶ ἐπιγράφονται συνήθως ἐν τοῖς σχολείοις πρὸς δι- δασκαλίαν τῶν παιδῶν, ὡς ἐδύνατο καὶ ὁ κύριος Χρυσοβέργης νὰ διδάσκῃ καὶ ν' ἀναπτύσῃ τὰ γνωμικὰ ταῦτα εἰς τοὺς μα-θητάς· εἰς πρόγραμμα ὅμως ἐξετάσεων δὲν ἔχουσι οὐδεμίαν σχέσιν, οὐδεμίαν ἀναφορὰν· διότι δι' αὐτοῦ ἀποτείνεται ὁ γρά- φων εἰς τοὺς γονεῖς τῶν παιδῶν καὶ τοὺς ἄλλους ἐνορίτας, οἵτινες δὲν περιέμενον τὸν κύριον Χρυσοβέργην, οὐδ' ἀνήκει εἰς αὐτὸν νὰ τοὺς διδάξῃ τὸ φοβεῖσθαι τὸν Θεὸν καὶ τιμᾶν τὸν βασιλέα. Οὐκ ὀλίγον δὲ γελοῖον εἶναι καὶ τὸ ἐπὶ τῆς κεφαλίδος ἐπίσης τῆς εἰδοποιήσεως γεγραμμένον Ἀριθμ. Πρωτοκ. 19 Διεκπερεώσ. 8· διότι τοὺς ἀριθμοὺς τῶν πρωτοκόλλων καὶ τῶν διεκπεραιώ- σεων μεταχειρίζονται τὰ γραφεῖα τῶν διαφόρων κυβερνητικῶν ἀρχῶν, αἵτινες διατηροῦσιν ἀπέραντον ἀλληλογραφίαν· τὸ δὲ σχολεῖον τίνα ἀλληλογραφίαν δύναται νὰ ἔχῃ, ἵνα διατηρῇ πρω- τόκολλα καὶ διεκπεραιώσεις; Ἐπειτα τίς ἡ χρεῖα νὰ δημοσιευθῇ διὰ τοῦ προγράμματος μάλιστα τῶν ἐξετάσεων ὁ ἀριθμὸς τοῦ πρωτοκόλλου καὶ τῆς διεκπεραιώσεως; Ἄλλὰ μήπως τὸ περι- βάλλον κατὰ τὰς τέσσαρας πλευράς τὴν ὑπερμεγέθη ἐκείνην

SISMANOGLIO

χειροήθεις καὶ ὑποκλινεστάτους. Οἱ κύριοι ἔφοροι ἐπιμένουσιν ἐν τοσοῦτω, ἀντιτείνουσι, προσπαθοῦσι νὰ μεταπείσωσι τὸν Χρυσοβέργην· ὁ διδάσκαλος ἐκεῖνος ἐξαιτεῖται νὰ ἐκπληρωθῶσι τὰ χθές ἀποφασισθέντα, καὶ νὰ φυλαχθῇ ὁ περὶ ἐξετάσεων νόμος τῆς σχολῆς, προτείνει ὅτι ἐργάζεται καὶ ἀμισθὶ μέχρι τῶν μετὰ ἓνα μῆνα μελλουσῶν νὰ γείνωσιν ἐξετάσεων, ἂν τοῦτο γίνεται διὰ λόγους οικονομικούς, ὡς ἐλέγετο, ὥστε νὰ μὴ προσβληθῇ ἡ φιλοτιμία του· ἀλλ' ὁ κύριος Χρυσοβέργης μένει εἰς πάντα ταῦτα ἄκαμπτος· ὥστε κατῴρθωσε τέλος καὶ τὸ δεύτερον τοῦτο σχέδιον, καταντήσας νὰ εἶπῃ « ἢ αὐτὸς ἢ ἐγώ ». Οἱ δὲ κύριοι ἔφοροι ἐνέδωσαν μὲν καὶ ἄκοντες καὶ εἰς τὴν ἐπίμονον ταύτην ἀπαίτησιν τοῦ Χρυσοβέργη, δὲν παρεγνώρισαν ὅμως τὴν γενομένην εἰς τὸν διδάσκαλον ἀδικίαν, ἀλλὰ προέτρεψαν αὐτὸν νὰ αἰτήσῃ παραίτησιν· καί, ἵνα θεραπεύσωσιν ἐν μέρει τὸ κακόν, ἐβράβευσαν ἐπαξίως τὸν παραιτηθέντα διδάσκαλον, ἀπονεύσαντες αὐτῷ ἀντάξιον εὐχαριστήριον ἐγγραφον καὶ τρίμηνον μισθοδοσίαν.

Ἄλλ' ἡ μεταρρύθμισις αὕτη ὠφέλησεν ἄρα γε ἢ ἐβλαψεν; Ἄν καὶ περὶ τούτου θέλωμεν εἰπεῖ διεξοδικώτερον τὰ δέοντα κατόπιν ἐν οἰκείῳ τόπῳ, ὅμως προσθέτομεν καὶ ἐνταῦθα ὀλίγα τινά, ὡς συνεχόμενα μετὰ τῶν ἀνωτέρω. Μετὰ τὸ δεύτερον κατόρθωμα ὁ Χρυσοβέργης προβαίνει εἰς τρίτον βῆμα οὐκ εὐκαταφρόνητον· βάλλει κατὰ νοῦν τὴν ἰδέαν τῆς κερδοσκοπίας, καί, ἵνα φέρῃ αὐτὴν εἰς πέρας, καταδικάζει αὐτογνωμόνως καὶ ἄνευ προηγηθείσης συγκαταθέσεως τῆς ἐφορείας ἀπαξάπαντας ἀνεξαιρέτως τοὺς μαθητάς, οἵτινες εἶχον ἤδη διδαχθῆ τὴν γραμματικὴν τοῦ Γενναδίου, νὰ μείνωσιν ἔτι ἐν ἔτος ἐν ταῖς αὐταῖς τάξεσιν, ἵνα διδαχθῶσι πάλιν τὴν γραμματικὴν καὶ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Χρυσοβέργη, καὶ ὑποχρεοὶ τοὺς πτωχοὺς αὐτοὺς ν' ἀγοράσωσι καὶ τὸ βιβλίον ταῦτο εἰς τὴν ὑπερογκοτάτην τιμὴν τῶν εἴκοσι περίπου γροσίων ἀντὶ τῶν πέντε τῆς τοῦ Γενναδίου, ἧτις, ὡς μεθοδικωτέρα πασῶν τῶν ἄλλων, εἶναι ἐγκεκριμένη ὑπὸ τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ εισηγμένη εἰς ἅπαντὰ ἐν γένει τὰ σχολεῖα οὐ μόνον τὰ ἐντὸς ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, ἐν ᾧ ἡ τοῦ Χρυσοβέργη ὡς ἀμέθοδος δὲν διδάσκεται εἰς οὐδὲν τῶν σχολείων τῶν τε ἐντὸς καὶ τῶν ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος·

καί, ἵνα καταστήσῃ τὴν τιμὴν τῆς γραμματικῆς τοῦ ἐπὶ τοσοῦτον ὑπέρογκον, τί μηχανάται; Διαιρεῖ αὐτὴν εἰς τρία μέρη, ὧν τὸ μὲν ὀνομάζει ἐγχειρίδιον τὸ δὲ παράρτημα καὶ τὸ τρίτον δημιουργίαν. Καὶ ἡ μὲν ἀνωτέρα τάξις, καίτοι ὑποχρεωθείσα καὶ αὕτη ν' ἀγοράσῃ τὴν πολυμερῆ ταύτην καὶ βαρύτερον γραμματικὴν, ἂν δύναται τις νὰ τὴν ὀνομάσῃ γραμματικὴν, ὡς θέλωμεν εἰπεῖ τὰ δέοντα ἐν οἰκείῳ τόπῳ, ὅμως προήχθη εἰς τὰ μαθήματα, μὴ παρεμποδισθεῖσα· οἱ δὲ ταλαίπωροι τῆς δευτέρας καὶ πολυαριθμοτέρας τῶν τάξεων μαθηταί, οἵτινες εἶναι ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων τῆς σχολῆς, ὄντες οἱ μὲν ἐξ αὐτῶν τεσσάρων ἐτῶν μαθηταί οἱ δὲ πέντε, ἐν ᾧ εἶχον ἐπανειλημμένως διδαχθῆ τὴν τοῦ Γενναδίου γραμματικὴν, καὶ τελευταῖον τὴν εἶχον ἐπαναλάβει τετάρτην ταύτην φορὰν ὑπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Καλαμποκίδου, ὅμως κατεδικάσθησαν ὑπὸ τοῦ κυρίου Χρυσοβέργη ν' ἀκούσωσι τὸ πέμπτον ἔτος καὶ τὴν ἰδικὴν του γραμματικὴν. Τάτε οἱ ἄθλιοι μαθηταὶ λυπῶνται ἀγανακτοῦσι γογγύζουσι καὶ τέλος ἀπελπισθέντες καταντῶσιν εἰς ἀντίστασιν, τὴν ὁποίαν αἰφνης παρατήρῃ ὁ διδάσκαλος· ὁ δὲ Χρυσοβέργης, ἵνα καθησυχάσῃ τὸ κακόν, ἐξαπατᾷ τοὺς δυστυχεῖς μαθητάς διὰ τῆς ὑποσχέσεως, ὅτι θέλουσιν ὅσον οὕτω προβιβάσθῃ εἰς τὸ συντακτικόν, πλὴν ὅτι δῆθεν εἶναι καλὸν ἐν διαστήματι ἐνὸς ἢ δύο τῶν πολλῶν μηνῶν νὰ διέλθωσιν ἐν εἰδῇ ἐπαναλήψεως τοῦλάχιστον μόνον τὴν δημιουργίαν του. Τοιοῦτοτρόπως ἐξηπάτησε τοὺς μαθητάς, καὶ ἐπώλησεν εἰς αὐτοὺς τὴν δημιουργίαν· καὶ ὅμως κατὰ δυστυχίαν, οἱ ταλαίπωροι οὗτοι μαθηταὶ καταβασανίζονται ἐμέχρι σήμερον εἰς τὴν δημιουργίαν. Ταῦτο δὲ οὐ μόνον δὲν ἐλάνθασε τότε τὴν ἐνορίαν, ἀλλὰ καὶ λόγος πολὺς ἐγένετο ἐπὶ συνελεύσεως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὅτε ἐν τῶν ἐντίμων μελῶν τῆς συνελεύσεως ἐκήρυξε δημοσίᾳ τὸν κύριον Χρυσοβέργην βιβλιοπώλην καὶ βιβλιέμπορον. Ἡ δὲ ἐφορεία, καίτοι αἰσθανθεῖσα τὸ ἀτόπημα καὶ τὴν γενομένην εἰς αὐτὴν περιφρόνησιν παρὰ τοῦ Χρυσοβέργη, ὅστις δὲν ἤξιωσεν οὐδὲ νὰ ἐρωτήσῃ αὐτὴν, ἐν ᾧ ὤφειλεν οὐ μόνον νὰ ὑποβάλλῃ εἰς τὴν ἐγκρισιν αὐτῆς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς βαρύτερου γραμματικῆς του, ἀλλὰ καὶ νὰ αἰτήσῃ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ βιβλίου, ὅμως πάλιν ἐμακροθύμησε, καὶ ἀφῆκεν, ἵνα ἴδῃ εἰς πόσον ὑβρεως δύναται νὰ προβῇ ὁ ἄνθρωπος. Ὁ δὲ

SISMANOGLIO MEGARO

κύριος Χρυσοβέργης δὲν ὠφελήθη μόνον χρηματικῶς, καταργήσας τὰς ἐξετάσεις τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἀλλὰ καὶ ἄλλως πως· διότι, μὴ γενομένων ἐξετάσεων, ἔμεινεν ἄγνωστον, ὅποιαί τινες ἦσαν αἱ δυνάμεις τῶν μαθητῶν, καὶ ἤδη παρουσιάζει αὐτοὺς εἰς τὰς ἐξετάσεις, ὡς διδαχθέντας καὶ μαθόντας παρ' αὐτοῦ ὅσα ἠξέουσι· καὶ τοιοῦτοτρόπως, παρουσιάζομενος εἰς τὸ κοινὸν μετ' ἀλλοτρίων κόπων, στολιζέται διὰ ξένων πετρῶν, ὡς ὁ κολοῖός. Ἔνεκα δὲ τούτου νομίζομεν ὅτι ὁ κύριος Χρυσοβέργης ἠθέλην εἰπεῖ ἀλήθειαν, ἂν ἐν τῇ λεγομένῃ εἰδοποιήσῃ αὐτοῦ ὠνόμαζε τὰς ἐξετάσεις ὄχι πλέον ἐνιαυσίους ἀλλὰ διετεῖς, ὡς καὶ τῷ ὄντι ἔχει τὸ πρᾶγμα.

Μεταβαίνομεν δὲ ἤδη εἰς ἕτερον θέμα ὅπως ἀλλόκοτον. Εἰς τὴν πολυθρύλλητον εἰδοποιήσιν του λέγει ὁ Χρυσοβέργης ὅτι «*Ἡ εἰς τὰς ἐξετάσεις ταύτας ὡς δημοσίους εἰσοδος εἶναι ἐλευθέρα*». Ἀλλὰ διὰ τῆς φράσεώς του ταύτης ὁ Χρυσοβέργης, ψευδόμενος ἀναισχύντως, ἐμπαιίζει καὶ τὸ κοινὸν καὶ τὴν ἐφορείαν· ἐπειδὴ, ἂν καὶ οἰκοθεν ἐννοῆται, ὅτι ἡ εἰς τὰς δημοσίους ἐξετάσεις τῶν δημοσίων σχολείων εἰσοδος μένει πάντοτε ἐλευθέρα εἰς τὸν βουλόμενον, καθότι ἄλλως αἱ ἐξετάσεις δὲν δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι δημοσίοι, καὶ ἂν καὶ ἡ ἐφορεία ἐνέκρινε νὰ κοινοποιηθῇ καὶ ἐγγκράφως τοῦτο· ὅμως ὁ καλὸς Χρυσοβέργης πράττει τὰ ἐνακτῖα τούτων· διότι δὲν ἀφῆκε τὴν εἰσοδὸν ἐλευθέραν, ὡς λέγει, καὶ ὡς ὤφειλεν, ἀλλ' ἀπέκλεισεν αὐτῆς ὅσους ἠθέλησε καὶ μάλιστα διδασκάλους· μεταξὺ δὲ τῶν ἀποκλεισθέντων ἦτο καὶ ὁ μέχρι πέρυσι διδάσκων ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ προκάτοχος τοῦ Χρυσοβέργη. Οὗτος ἠθέλησε νὰ παρασταθῇ εἰς τὰς ἐξετάσεις ἐξ ἀπλῆς μόνον περιεργείας τοῦ νὰ ἴδῃ, τίνι τρόπῳ ἐμελλε νὰ παίξῃ τὴν κωμωδίαν ταύτην ὁ Χρυσοβέργης· λέγομεν δὲ κωμωδίαν, διότι ἐθεωροῦμεν φυσικῶς ἀδύνατον νὰ δώσωσιν οἱ μαθηταὶ ἐξετάσεις εἰς μαθήματα τσαῦτα τὰ πλῆθος καὶ τοιαῦτα, ὥστε, καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι τὰ ἐγνώριζεν ὁ κύριος Χρυσοβέργης, πάλιν ἦτο τῶν ἀδυνάτων νὰ τὰ διδάξῃ, πολὺ δὲ μᾶλλον οἱ μαθηταὶ νὰ τὰ ἐμάθωσιν, ὡς θέλομεν ἐξηγηθῇ κατωτέρω. Ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, ἐν ᾧ πλησιάζει νὰ εἰσελθῇ εἰς τὴν αὐλειὸν τῆς σχολῆς πύλην, βλέπει αἴφνης τὸν θυρωρὸν τῆς σχολῆς ἀντιτάσσοντα κατ' αὐτοῦ τὰς χεῖρας καὶ λέγοντα· «*ἔχω διατα-*

γὴν τῆς ἐφορείας νὰ σ' ἀποκλείσω τῆς εἰσοδου.» Ὁ ἀποκλειόμενος ἀπορεῖ, ἐκπλήττεται, ἐρωτᾷ ἐπανειλημμένως τὸν θυρωρὸν, ὅστις ἦτο εἰς αὐτὸν καὶ γνωστός, μὴ τυχὸν ἔχη λάθος· ἀλλ' οὗτος ἀποκρίνεται· «*ὄχι, ἔχω τῷ ὄντι διαταγὴν ν' ἀποκλείσω καὶ σὲ καὶ ἄλλους*». Ἀκούσας δὲ ταῦτα, παρακαλεῖ τὸν θυρωρὸν νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτὸν τοῦλάχιστον νὰ μείνῃ ὀλίγον εἰς τὸ προαύλιον, μέχρις ὅτου ἔλθωσιν οἱ ἔφοροι. Συγκατανεύει εἰς τοῦτο ὁ θυρωρός· καὶ μετ' ὀλίγον φθάνουσι δύο τῶν ἐφόρων. Προσέρχεται τότε οὗτος πρὸς αὐτούς, ἀναφέρει τὴν περίστασιν, καὶ τοὺς ἐρωτᾷ τὴν αἰτίαν τῆς ἀποκλείσεως· ἀλλ' αὐτοί, δεικνύοντες ἀπορίαν καὶ θαύμασμόν, βεβαιοῦσιν αὐτὸν ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐκ μέρους τῆς ἐφορείας τοιοῦτόν τι, καὶ συγχρόνως τὸν προτρέπουσι νὰ συναβῆ μετ' αὐτῶν, ἂν ἀμφιβάλλῃ περὶ τούτου· ἀφ' οὗ δ' ἐν τοσοῦτῳ προεχώρησαν μέχρι τινός, ὁ ἕτερος τῶν δύο τούτων ἐφόρων παρακαλεῖ τὸν παρακαλουθόντα ν' ἀναμείνῃ ὀλίγον, ἵνα μάθωσι παρὰ τοῦ Χρυσοβέργη, τίς ἡ αἰτία τῆς ἀποκλείσεως. Ἀναμένοντος τοῦ ἀποκλειομένου ἐν τῷ μέσῳ τῆς κλίμακος, ἐπανέρχεται μετ' ὀλίγας στιγμᾶς ὁ ἔφορος κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του, καὶ λέγει εἰς αὐτόν, ὅτι ὁ Χρυσοβέργης ἤρχισε νὰ φρυάττῃ καὶ νὰ ὀργίζηται, λέγων ὅτι ἔχει περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἐξετάσεων ἀποκλείσεώς σου διαταγὴν τῆς πρώην ἐφορείας, τὴν ὁποίαν ἐπιμένει νὰ ἐκτελέσῃ· ἐν τοσοῦτῳ περίμενε μέχρις ὅτου ἔλθωσι καὶ τὰ ἄλλα μέλη τῆς ἐφορείας, ἵνα συσκεθῶμεν ὅλοι περὶ τούτου· καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἀναβαίνει. Ἐντασοῦτῳ φθάνει μετ' ὀλίγον καὶ ἐν τῶν μελῶν τῆς πρώην ἐφορείας, ὅστις, ἀκούσας μετ' ἐκπλήξεως τὰ περὶ τῆς ἀποκλείσεως, λέγει εἰς τὸν ἀποκλειόμενον· «*ἀδικοῦσιν ἡμᾶς ἀδικίαν μεγίστην ὅσοι προσάπτουσιν εἰς ἡμᾶς τὸν μῶμον τοῦτον· ἠθέλομεν εἶσθαι παράφρονες, ἂν, παραιτούμενοι τῆς ἐφορείας, ἀφίναμεν ταιαύτην διαταγὴν ἀτιμωτικὴν καὶ ἡμῶν καὶ τῆς σχολῆς, καὶ μάλιστα κατ' ἀνδρός, τὸν ὁποῖον ἐβραβεύσαμεν, καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἐξεφράσαμεν καὶ ἐκφράζομεν πᾶσαν εὐχαρίστησιν· ἀλλ' ἀναβαίνω ἤδη καὶ βλέπω τί τρέχει.*» Ὁ δὲ ἀποκλειόμενος περιμένει ἐν τῷ προαυλίῳ μέχρι τῆς ἀφίξεως καὶ τῶν ἑτέρων ἐν ἐνεργείᾳ ἐφόρων, πρὸς οὓς διηγεῖται ὅλην τὴν μέχρι τοῦδε σκηνήν. Οὗτοι ὅμως ἀγανακτοῦσιν ἔτι μᾶλλον κατὰ τῆς παρατόλμου ταύτης πράξεως,

καὶ συμπαραλαβόντες μεθ' ἑαυτῶν τὸν μέχρι τοῦδε ἀποκλειόμενον, εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν ἐξετάσεων, τῶν ὁποίων καὶ ἐγένετο αὐτόπτης καὶ αὐτήκοος τὴν πρώτην ἡμέραν, καὶ τὰς ὁποίας ἐρχόμεθα νὰ περιγράψωμεν ἐν συντόμῳ πρὸς γνῶσιν τοῦ κοινοῦ.

Ἐν πρώτοις, περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν καὶ ἡμίσειαν ὁ κύριος Χρυσοβέργης, προσιμαζόμενος τὰς ἐξετάσεις του, ἤρχισε νὰ ἐμφωνῇ λόγον· ἀλλὰ τὸ καθ' ἡμᾶς ὁ λόγος οὗτος, ὅστις διήρκεσε σχεδὸν ἡμίσειαν ὥραν, δὲν εἶχεν οὔτε ἀρχὴν οὔτε μέσον οὔτε τέλος· δὲν εἶχε μίαν διακεκριμένην ὑπόθεσιν, ἀλλ' ἐψαυσε πολλὰς, καὶ οὐδεμίαν ἀνέπτυξεν· ἐκτὸς δὲ τούτου ἐπρόφερεν ἐκάστην φράσιν, καὶ διεκόπτετο ἐπὶ πολλὴν ὥραν συλλογιζόμενος· ὥστε ὁ ἀκροατὴς ἐλησμόνει τί εἶπεν ὁ λέγων εἰς τὴν προηγουμένην φράσιν, μέχρις ὅτου ἐπρόφερε τὴν ἐπομένην· καὶ τοιουτοτρόπως δὲν ἠδύνατο νὰ συνάψῃ τὰς καθ' ἕκαστα φράσεις εἰς ἓν ὅλον. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου αἱ φράσεις του, ὅσον ἀπείχον ἀπ' ἀλλήλων κατὰ χρόνον, τοσοῦτον ἀπείχον καὶ κατὰ σχέσιν καὶ συνάφειαν λογικῆς, τοῦτ' ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ ῥήτορος Χρυσοβέργη ἤτο ὅπως ἀσυνάρτητος· καὶ τὸ ἀκροατήριον δὲν ἠδυνήθη νὰ συλλάβῃ οὐδεμίαν ἰδέαν περὶ τοῦ ὅλου· ἠπόρουν δὲ πάντες, διὰ τί, στερούμενος τῆς ἰκανότητος τοῦ ἀπομνημονεύειν, δὲν ἀνέγνωσε τὸν λόγον του, ἀλλ' εἶχε μόνον τὰ κεφάλαια εἰς ἐπίμνηκας τεμάχιον χάρτου σημειωμένα. Ἀλλ' αὐτὸς ἐφρόνει, ὡς δὲν ἀμφιβάλλομεν, ὅτι, ἂν ἀνεγίνωσκε τὸν λόγον του, δὲν θὰ ἐλάβανον τὴν ἰδέαν οἱ ἀκροαταί, ὅτι εἶναι ῥήτωρ, διότι αὐτὸς ἀντιποιεῖται καὶ τῆς ῥητορικῆς δεινότητος· δυστυχῶς ὅμως ἡ ἐσχάτη πλάνη ἀπέβη χείρων τῆς πρώτης. Οἱ δὲ περὶ αὐτόν, δικαιολογοῦντές τον ἀκολούθως, ἔλεγον ὅτι ἠσθένει· θῆθεν πρὸ ἑξ ἡμερῶν, καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἔλαβε καιρὸν νὰ μελετήσῃ τὸν λόγον του.

Μετὰ δὲ τοῦτο, ἀποκληρωθέντος ἐνὸς μαθητοῦ ἕκ τινος κληρωτίδος, περιεχούσης τρεῖς μόνον κλήρους, ὅσοι καὶ οἱ μαθηταὶ τῆς ἀνωτάτης λεγομένης τάξεως, καὶ ἐξαχθέντος ἐξ ἐτέρας κληρωτίδος, τρεῖς κλήρους ἐπίσης περιεχούσης, ἐτέρου κλήρου, ἐν ᾧ περιήχοντο τὰ προσδιωρισμένα εἰς ἐξέτασιν ζητήματα τῶν διαφόρων μαθημάτων πλὴν τῆς ψυχολογίας, περὶ ἧς κατωτέρω, τότε ὁ κύριος Χρυσοβέργης, ἀναστὰς καὶ κρατῶν κατάλογόν τινα, ἀνέ-

γνώσε καὶ εἶπε τὰ ἐξῆς· «κύριοι, ὁ μαθητὴς οὗτος θέλει ἐξετασθῆ εἰς τὸ δεινὰ μέρος τῆς ἱερᾶς κατηχήσεως, τὸν δεινὰ παράγραφον τῆς γεωγραφίας, τὸ δεινὰ πρόβλημα τῆς ἀλγέβρας, τὸ δεινὰ θεώρημα τῆς γεωμετρίας, τὸ δεινὰ ζήτημα τῆς ἱστορίας, τὸ δεινὰ τῆς λογικῆς, τὸ δεινὰ τῆς γραμματολογίας, τοὺς δεινὰς σίχους τῆς δεινὰ τραγωδίας». Ἐτέροις ῥήμασιν ὁ κύριος Χρυσοβέργης ἀναφανδὸν καὶ ἀπροκαλύπτως ἔδειξεν, ὅτι εἶχε προσδιορίσει ἀκριβῶς τὰ μέρη τῶν διαφόρων μαθημάτων, εἰς τὰ ὁποία ἐμελλε νὰ ἐξετάσῃ τὸν μαθητὴν· καὶ ὁμῶς εἰς τὴν εἰδοποίησιν του λέγει ὅτι «Θέλουσι δὲ ἐξετασθῆ ἅπασαι αἱ τάξεις ἐκ διαδοχῆς εἰς ἅπαντα τὰ τοῦ σπουδαστικοῦ ἔτους μαθήματα ἐκάστη κατὰ τὰ ἐγκεκριμένα καὶ ἐκδεδομένα ἀμφοτέρων τῶν ἐξαμηνιῶν προγράμματα». ὥστε ἄλλα λέγει, καὶ ἄλλα πράττει· διότι τότε μόνον αἱ ἐξετάσεις θὰ ἐγίνοντο κατὰ τὰ προγράμματα, ὡς λέγει, ὅτε ὁ κύριος Χρυσοβέργης ἔλεγεν ἢ πρὸς τοὺς ἐφόρους ἢ πρὸς ἄλλους τινὰς τῶν παρόντων· «κύριοι, τὰ διάφορα εἶδη τῶν διδασκθέντων κατὰ τὸ λῆγον ἔτος μαθημάτων φαίνονται ἐν τοῖς προγράμμασι· προσδιορίσατε, παρακαλῶ, εἰς τίνα παράγραφον τοῦ συγγραφέως ἢ τίνα στίχον τοῦ ποιητοῦ ἀγαπάτε νὰ ἐξετασθῆ ὁ μαθητὴς, ποῖον ζήτημα ἢ ποῖον μέρος τῆς γεωγραφίας, ποῖον τῆς ἀλγέβρας καὶ τὰ ἐξῆς». Τοιουτοτρόπως ἂν ἐξήταζεν ὁ κύριος Χρυσοβέργης, θὰ ἐξήταζε κατὰ τὰ προγράμματα, ὡς λέγει, καὶ κατὰ τὸν συνήθη καὶ παραδεδομένον τρόπον τοῦ ἐξετάζειν, καὶ οὕτω θὰ ἀφήρει πᾶσαν ὑπόνοιαν· καθὼς ὁμῶς ἐπαρουσίασε καὶ ἀνέγνωσε τὸν κατάλογον τῶν προσδιωρισμένων ὡς ἐξεταστέων ζητημάτων, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πᾶς τις, ὅσον ἀνόητος καὶ ἂν ὑποτεθῆ, εὐκόλως ἐννοεῖ ὅτι τὰ ζητήματα ταῦτα ἦσαν προσδιωρισμένα· καὶ ἐπομένως δὲν δύνανται οὕτως οἱ παρόντες νὰ καταλάβωσιν, ἂν οἱ ἐξεταζόμενοι μαθηταὶ ἐνόησαν καὶ ἔμαθον, ὅσα ἐδιδάχθησαν, ἂν τὰ ἐδιδάχθησαν· διότι, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, διδασκαλίαν ἐννοεῖ ὁ κύριος Χρυσοβέργης τὸ ἀπὸ τῆς ἑδρας ἀναγινώσκειν τὰ μαθήματα.

Ἐπειτα, ἐν ᾧ πρῶτον λέγει ὁ κύριος Χρυσοβέργης ἐν τῇ εἰδοποίησιν αὐτοῦ, ὅτι θέλουσιν ἐξετασθῆ ἅπασαι αἱ τάξεις κατὰ τὰ ἐγκεκριμένα προγράμματα, ὅπερ, ὡς εἶπομεν, οὐδόπως ἐγείνεν, ἐπιφέρει ἀκολούθως τὰ ἐξῆς· «Ἀποκληρουμένου ὑπὸ τῆς Ἐντίμου

Ἐφορίας τοῦ ἐξετασθησομένου μαθητοῦ εἰς τὰ μαθήματα τὰ περιεχόμενα εἰς ὅσους ἂν ἐκ τῆς κληρωσίδος ὁ ἐξετασθησόμενος λάχῃ κλήρους. ὅπερ ἄλλοι ὅτι ὁ μαθητὴς δὲν προπαρασκευάζεται πρὸς ἐξέτασιν ὀλοκλήρων τῶν μαθημάτων, ὅσα ἐδιδάχθη κατὰ τὸ πρόγραμμα, ἀλλὰ προδιρίζονται εἰς αὐτὸν ὀλίγα τινὰ μόνον ζητήματα ἐξ ἑκάστου εἴδους μαθήματος, καὶ ταῦτα μόνον μελετᾷ, καὶ εἰς ὅσα ἐκ τούτων λάχῃ, εἰς ταῦτα μόνον ἐξετάζεται. Ἀλλ' ἡ κληρώσις αὕτη, καὶ ἂν ἔγεινε, δὲν ἀναιρεῖ πάλιν τὸν προσδιορισμὸν τῶν μαθημάτων, τὰ ὅποια εἶπομεν· διότι καὶ εἰς τοὺς κλήρους αὐτοὺς ἦσαν σημειωμένα αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ ὀρισμένα μαθήματα, τὰ ὅποια προσδιώρισε καὶ πρὸ πολλοῦ ἐφάνέρωσεν ὁ κύριος Χρυσοβέργης εἰς τοὺς μαθητάς, ἵνα μελετήσωσιν αὐτὰ καὶ μόνα. Ἀλλ' ὁ Χρυσοβέργης ἀνέμειξεν ἐνταῦθα τὸν προσδιορισμὸν μετὰ τῆς κληρώσεως, ἵνα ἀπατήσῃ τοὺς ἀπείρους περὶ τὰ τοιαῦτα, ὥστε νὰ πιστεύσωσιν ὅτι ἐξήτασε διὰ κλήρου καὶ ἄνευ δόλου οὐδενός. Ἐπειτα δὲν ὑπέθετέ ποτε ὅτι ἐνδέχεται νὰ εὐρεθῇ καὶ τις μεταξὺ τῶν πολλῶν, δυνάμενος νὰ τοῦ ἀνακαλύψῃ τὰς τοσαύτας δολοπλοκίας τῶν προσδιορισμῶν καὶ τῶν πολυπλόκων κληρώσεων· οὐδὲ ἠλπίζεν ὅτι αἴφνης ἤθελε διαρραγῆ ἡ τοσοῦτον στερεῶς ἀποκλεισθεῖσα εἰσοδος, καὶ ἤθελέ τις ἐκ τῶν ἀποκλεισθέντων εἰσελθεῖ. Ἄν δ' ἐρωτᾷ ὁ ἀναγνώστης καὶ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν προσδιορισθέντων ζητημάτων, ἄς μάθῃ ὅτι ταῦτα ἦσαν ἐξ ἐξ ἑκάστου εἴδους μαθήματος, πλὴν τῆς ψυχολογίας ὅμως, τὴν ὁποίαν παρέδωκε μὲν, ὡς παρέδωκε καὶ τὰ ἄλλα, ἐν ταῖς ἐξετάσεσιν ὅμως οὔτε ἐφάνη οὔτε ἠκαύσθη ὀλοτελῶς, ἀλλὰ τὴν κατέπιεν ὀλοκλήρην τὴν ἀθλίαν, ὡς ποτε καὶ ὁ Κρόνος τὰ τέκνα του· καὶ ἄς μάθῃ προσέτι ὁ ἀναγνώστης, ὅτι ἐκτὸς τῶν ἐξ τούτων ζητημάτων οὔτε ἔμαθον οὔτε γνωρίζουσιν οἱ ταλαίπωροι μαθηταὶ ἄλλο τι ἐκ τῶν πολυπληθεστάτων διδασκέντων δῆθεν μαθημάτων, ἂν ὑποθετῆ, ὅτι γνωρίζουσι καὶ τὰ ἐξ ταῦτα· διότι οὐδὲ τούτων ἐπράνησαν αἱ ἐξετάσεις, αἵτινες ἔγειναν καθ' ἃς ἡμέρας οὐδὲ εἰς ἀκροατῆς παρίστατο εἰς αὐτάς· ὥστε ἐξ μόνον ἡμερῶν μαθήματα ἐξήτασεν ὁ Χρυσοβέργης. Ὡς τῆς εὐφυίας σου, τρισμέγιστε Χρυσοβέργη! Σὲ εὐδαίμονίζομεν διὰ τὴν μεγάλην σου καταταμίαν! Εἰπέ ἡμῖν, παρακαλῶ, σὺ μόνος ἐπενόησας ταῦτα, ἢ ἄλλος τις σοὶ τὸ ἐαμβούλευσε;

Πρὸς ταῦτα δὲ δύναται τις εἰπεῖν· καὶ δὲν ὑπόπτειεν ἄρα γε ὁ κύριος Χρυσοβέργης, μὴ τυχὸν προτείνῃ τις τῶν παρευρισκομένων ζητημάτων τι διάφορον ἐκείνου; τὸ ὅποιον αὐτὸς προσδιώρισεν εἰς τὸν μαθητὴν; Ἀλλ' εἰς ταῦτα ἀποκρινόμεθα ὅτι δὲν δύναμεθα νὰ ἀδικήσωμεν τὸν κύριον Χρυσοβέργην, ὑποθέτοντες αὐτὸν τοσοῦτον εὐήθη; ὥστε νὰ μὴ προῖδῃ καὶ τὴν ἐνδεχομένην ταύτην περίστασιν, καὶ νὰ μὴ φροντίσῃ περὶ τῆς θεραπείας καὶ ταύτης· διότι εἰς τὴν εἰδοποίησίν του λέγει· «ἕκαστος δὲ τῶν παρισταμένων δύναται μὲν νὰ προτείνῃ ἐρωτήσεις πρὸς τὸν ἐξεταζόμενον, ἀλλ' αἰετοτε διὰ τοῦ Διευθυντοῦ καὶ τοῦ εἰδικοῦ διδασκάλου· οὗτος δὲ ὀφείλει ἰδίως ν' ἀποφαίνεται παραυτίκα καὶ ἐν συνειδήσει, ἂν ἡ ἐρώτησις ἦναι ἐντὸς τοῦ κύκλου τῶν ἐξεταστέων μαθημάτων· ἄλλως δὲ πᾶσα ἀνοικεῖσις πρότασις ὡς ἀποβαίνουσα οἴκοθεν σκανδαλώδης ἀπαρρίπτεται.» Ἀλλ' ἐρωτῶμεν ὑμᾶς, κύριε Χρυσοβέργη, τί ἐννοεῖς κύκλον ἐξεταστέων μαθημάτων; Ἡμεῖς τοῦλάχιστον ἐννοοῦμεν, ὡς καὶ πᾶς τις πρέπει νὰ ἐννοῆ, κύκλον ἐξεταστέων μαθημάτων ὅ,τι καὶ κύκλον διδασκέντων· καθότι πάντα τὰ διδασκέντα εἶναι καὶ ἐξεταστέα. Ἀλλ' ἡμεῖς εἰδόμεν ἀνωτέρω ὅτι τὸν κύκλον τῶν ἐξεταστέων μαθημάτων τὸν συνέστειλας ἐντὸς τοσοῦτον στενῶν ὀρίων, ὥστε νὰ περιέχῃ μόνον ἐξ ἡμερῶν μαθήματα, τὰ ὅποια προσδιώρισας· καὶ διὰ τοῦτο βεβαίως ἀπαιτεῖς, ὥστε ὁ προτείνων τὴν ἐρώτησιν, ὡς μὴ γνωρίζων ἀκριβῶς τὰ μέρη, τὰ ὅποια προσδιώρισας, ν' ἀφίνη εἰς σὲ ἢ καὶ ἄλλον ἐκ τῶν διδασκάλων σου ν' ἀποφαίνεται παραυτίκα καὶ ἐν συνειδήσει, ἂν ἡ ἐρώτησις τοῦ προτείνοντος ἦναι ἐντὸς τῶν στενωτάτων ὀρίων τοῦ κύκλου τῶν ἐξεταστέων μαθημάτων τῶν ἐξ ἡμερῶν. Ἄρα ὁ κύριος Χρυσοβέργης ἐνταῦθα φωραταὶ προφανέστατα ἐξαπατῶν καὶ δολιευόμενος καὶ τὴν ἐφορείαν καὶ τὴν ἐνορίαν ὀλοκλήρην καὶ διδάσκων καὶ τοὺς ταλαίπωρους μαθητάς τὸν τρόπον τοῦ δολιεύεσθαι καὶ ἀπατᾶν.

Ἐπειτα αἱ δημόσιοι ἐξετάσεις προὑποθέτουσι πάντοτε ὅτι αἱ κοινωνίαι δὲν ἐμπιστεύονται εἰς μόνην τὴν συνείδησιν τοῦ διδασκάλου, καὶ ἐνεκα τούτου ἐπεκράτησε νὰ γίνωνται δημοσίαι αἱ ἐξετάσεις, ὥστε νὰ βεβαιῶνται καὶ οἱ ἐφορευόντες τὰ σχολεῖα καὶ τὸ κοινόν, ἂν ὁ διδάσκαλος ἐξεπλήρωσε δεόντως τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἐντολήν· διότι οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῆ, ὅτι μεταξὺ τῶν

ἐξασκούντων τὸ αὐτὸ ἐπάγγελμα εἶναι μὲν πολλοὶ καὶ ἄξιοι τοῦ ἐπαγγέλματος τίμιοι καὶ εὐσυνείδητοι, ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ τούτωναντίον. Ἐπομένως καὶ μεταξὺ τῶν διδασκάλων, ὡς καὶ μεταξὺ τῶν ἱατρῶν καὶ ἄλλων ἐπαγγελμάτων ἀνθρώπων, συμβαίνει νὰ ᾖναι πολλοὶ καὶ ἀγύρται καὶ ἀσυνείδητοι καὶ ἀμαθεῖς καὶ ἀπεισιγνώστες· καὶ ἕνεκα τούτου δὲν ἐμπιστεύονται συνήθως αἱ κοινότητες μόνον εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ διδασκάλου· διότι τότε θὰ ᾖσαν πάντα περιττὰ αἱ ἐξετάσεις. Πῶς λοιπὸν σύ, κύριε Χρυσοβέργη, οἰκτιροποιεῖσαι αὐθαίρετως τὸ δικαίωμα ν' ἀποφαίνῃσαι, ἐν συνειδήσει, ἂν ἡ ἐρώτησις περιέχεται ἐντὸς τοῦ ἐν στενωτάτοις ὁρίοις κύκλου τῶν ἐξεταστέων μαθημάτων σου; ἐπειδὴ ἀγύρτης τις διδάσκαλος λόγου χάριν καὶ ἀσυνείδητος, ὅσας καὶ ὁποίας δὴποτε ἐρωτήσεις καὶ ἂν προτείνῃ ὁ προτείνων, πάντοτε δύναται νὰ λέγῃ ὅτι ἡ ἐρώτησις αὕτη ἐν συνειδήσει δὲν περιέχεται ἐντὸς τοῦ κύκλου τῶν ἐξεταστέων μαθημάτων· καὶ οὕτω ν' ἀπορρίπτῃ αὐτὴν ὡς ἀνοίκειον πρότασιν καὶ ὡς ἀποβαίνουσαν οἰκοθεν σκανδαλώδη, καθ' ἃ λέγεις εἰς τὴν *ειδοποίησίν σου*· ὥστε τοιοῦτοτρόπως ἀπκλλάττεται καὶ πάσης περαιτέρω ἐρωτήσεως· διότι βεβαίως οὐδεὶς πλέον δὲν θέλει εὐρεθῆ τοσοῦτον ἀναίσθητος, ὥστε νὰ ὑποφέρῃ νὰ βλέπῃ τὴν μὲν πρότασίν του ἀπορρίπτομένην, ἑαυτὸν δὲ περιφρονούμενον οὕτως ἐνώπιον πολυπληθεστάτης ὀμηγύρεως καὶ θεωρούμενον οἰκοθεν σκανδαλωδῆ, ὡς τῶ ὄντι συνέβη καὶ κατὰ τὰς προκειμένας χρυσοβεργικὰς ἐξετάσεις, ἐφ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων δὲν εὐρέθη αὐδεὶς νὰ προτείνῃ ἐρώτησίν τινα. Πάντα ταῦτα ἐπιδειξιώτατα τὰ προέβλεψας, κύριε Χρυσοβέργη, καὶ διὰ τοῦτο ἐφρόντισας νὰ περιχαρᾶσθῃς πανταχόθεν τόσῳ διὰ τῆς πρωτοφανοῦς *ειδοποιήσεώς σου*, ὅσῳ καὶ διὰ τοῦ προσδιορισμοῦ τῶν μαθημάτων, καθὼς καὶ διὰ τῆς ἀποκλείσεώς τινων ἀπὸ τῶν ἐξετάσεων, ὀπλιζόμενος τοιοῦτοτρόπως, ὡς ἀστακὸς (*jusqu'aux dents*). Ἀλοίμονον! Καὶ ποῦ τὰ μάθῃνες, κύριε Χρυσοβέργη, δὲν μᾶς λέγεις; Πόσον λαθάνεσαι ὅμως, ἂν νομίζῃς ὅτι μᾶς ἀπατάς! Καὶ πόσον ἠπατημένος εἶσαι ἂν, ὡς κηρύττεις πανταχοῦ, ἀφ' οὔτου ἦλθες ἐνταῦθα, θεωρῆς πάντας τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει λογίους σκύδαλα! Ἐδύνασο ἴσως μέχρι τινὸς ν' ἀπατάς τοὺς καλοκαγάθους κυρίους ἐφόρους· ἀλλὰ « *la festa di baroni poco dura* » λέγουσιν οἱ Ἴταλοι.

Ἀποδείξαντες δ' ἐναργῶς τὰ περὶ προσδιορισμοῦ τῶν ἐξεταστέων μαθημάτων τοῦ κυρίου Χρυσοβέργη, ἐπανερχόμεθα πάλιν εἰς τὰς ἐξετάσεις, ἵνα παρατηρήσωμεν, τί καὶ πῶς ἐξήτασεν ὁ κύριος Χρυσοβέργης. Πρώτην ἐρώτησιν ἀπέτεινεν ἐκ τῆς ἱερᾶς κατηχήσεως εἰς τὸν μαθητὴν, ὅστις ἀπήγγειλεν ἀπὸ στήθους τὸ προσδιωρισμένον μέρος, ἂν καὶ ὁ μαθητὴς αὐτὸς ᾖναι ἐκ τῶν ἀρχαίων τῆς σχολῆς ταύτης μαθητῶν, σπουδάζων ἕκτον τοῦτο ἔτος καὶ ἀκροασάμενος τετράκις κατ' ἐπανάληψιν τὸ μάθημα τῆς ἱερᾶς κατηχήσεως. Ὡς δεύτερον δ' ἐξεταστέον μάθημα προσδιωρίζεται ἡ λεγομένη γραμματολογία· καὶ οἱ ἀκροαταὶ ἀνυπόμονοι νὰ ἴδωσι, τί εἶναι αὐτὸ τὸ ἀνήκουστον μέχρι τοῦδε ἐν σχολείῳ μάθημα, ἀκούουσι τὸν Χρυσοβέργην ἐρωτῶντα, πόσα εἶναι τὰ φοινίκεια γράμματα· ὁ δὲ μαθητὴς ἀπεκρίθη ὅτι εἶναι δεκαπέντε, καὶ ἔγραψεν ἕκαστον αὐτῶν ἰδιαιτέρως, καὶ ὁ σχῆμα ἔγράφοντο δὴθεν τὸ πάλαι· ὅτι τὰ ἐπίσημα γράμματα εἶναι τρία, τὸ δίγαμμα τὸ κόππα καὶ τὸ σαμπί· καὶ ὅτι ἐκ τούτων προήλθον τὰ ὀνόματα τῶν ἵππων κοππατίας καὶ σαμφόρας. Ἐντεῦθεν δύναται νὰ κρίνῃ ὁ εἰδήμων ἀναγνώστης, ἂν τοῦτα ᾖναι μάθημα διδασκόμενον εἰς σχολεῖον, ἢ ἂν ἀνάγῃται εἰς τὴν λεγομένην παλαιογραφίαν καὶ τὴν ἐπιγραφικὴν, ἣτις διδάσκεται ἐν πανεπιστημίῳ, καὶ τὴν ὁποίαν ὁ κύριος Χρυσοβέργης δὲν εἶχε τὴν τύχην νὰ διδαχθῇ πώποτε οὐδαμοῦ. Μετὰ ταῦτα ἐπέρχεται ἡ ἐξετάσις τοῦ μαθητοῦ εἰς τὸν Προμηθεῖα δεσμώτην τοῦ Αἰσχύλου· καὶ οἱ ἀκροαταὶ εἶπον, ἰδοὺ θὰ ἀκούσωμεν καὶ τὴν ἐξετάσιν οὐσιώδους μαθήματος· ἀλλὰ δυστυχῶς εἶδον μετ' ὀλίγον ὅτι ἐψεύσθησαν τῆς κρίσεως ταύτης· διότι ὁ Χρυσοβέργης, ἀφ' οὗ πρῶτον ἠρώτησε περὶ μέτρων ὀλίγα τινα, καὶ ὁ μαθητὴς ἔγραψεν ἐπὶ τοῦ πίνακος διὰ τῶν σημείων τοῦ μακροῦ καὶ βραχείου χρόνου τεσσάρων εἰδῶν πόδας, τὸν δάκτυλον τὸν σπονδεῖον τὸν τροχαῖον καὶ τὸν ἱαμβον, καὶ ἐμέτρησε δύο ἢ τρεῖς στίχους, καθὼς τοὺς ἐμέτρησεν, ἐρωτᾷ ἔπειτα περὶ τῆς μυθώδους ὑποθέσεως τῆς τραγωδίας· καὶ ὁ μαθητὴς ἀπήγγειλεν ὅλον τὸν περὶ Προμηθεῖως μῦθον, ὡς τὸν εἶχεν ἀποστηθίσει. Ἀλλ' ἐρωτῶμεν ἐνταῦθα τὸν κύριον Χρυσοβέργην, ποῦ ἐσπούδασε τὴν καινοφανῆ ταύτην μέθοδον τοῦ διδάσκειν τραγικούς ποιητάς, πρὶν ἢ οἱ μαθηταὶ διδαχθῶσι προηγουμένως τὸν Ὀμηρον; Διότι εἶναι τοῖς

πᾶσι γνωστὸν ὅτι οἱ τρεῖς οὗτοι μαθηταὶ οἱ διδασκόμενοι ἤδη
 λίσχυλον ἐδιδάσκοντο μέχρι πέρυσιν Ἡρόδοτον καὶ Θουκυδίδην.
 Ἀλλ' ἐξέστω τῷ Χρυσοβέργῃ ὀνομάζειν τὴν ἀμεθοδίαν μέθοδον
 καὶ σύστημα, ὡς κηρύττει αὐτὸς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν πανταχοῦ,
 ὅτι εἰσήγαγε τὸ σύστημά του. Ἐν τούτοις οἱ ἀκροαταὶ περιμέ-
 νουσι ν' ἀκούσωσιν ἑρμηνείαν τοῦ κειμένου καὶ γραμματικὰς ἐ-
 π' αὐτοῦ ἐξετάσεις· ἀλλ' ἀντὶ τούτου βλέπουσι τὸν μὲν μαθητὴν
 κλείοντα τὸ βιβλίον τὸν δὲ Χρυσοβέργῃν ἐκφωνοῦντα τό, θεμα-
 τογραφία. Οἱ ἀκροαταὶ ἀποροῦσι διὰ τὸ παράδοξον τοῦτο· ἐρω-
 τῶσιν ἀλλήλους, διὰ τί ἄρα γε δὲν ἐξήγησε ποιητὴν; Καὶ ἐν το-
 σοῦτῳ ὁ Χρυσοβέργῃς προβαίνει εἰς τὴν θεματογραφίαν. Τότε ὁ
 κύριος Πέτρος Σκυλίτσῃς, ἀνὴρ λίαν συνετὸς καὶ νουνεχὴς οὐκ ὀ-
 λίγον δὲ εἰδήμων καὶ ἔμπειρος τῶν περὶ τὰ σχολεῖα, μέλος ὦν
 τῆς νῦν διορισθείσης ἐφορείας καὶ ἰδὼν τὸ μοναδικὸν καὶ ἀλλό-
 κοτον τῶν χρυσοβεργικῶν ἐξετάσεων, καὶ ὅτι εἶχον ἤδη παρέλ-
 θει δύο περίπου ὥραι εἰς μάτην, ἀποτείνεται εἰς τὸν Χρυσοβέρ-
 γῃν, καὶ λέγει ὅτι εἶναι καλὸν νὰ τελειώσῃ ταχύτερον ὁ ἐξεταζό-
 μενος, καὶ νὰ ἐξετασθῶσι καὶ οἱ ἄλλοι δύο, καὶ εἰ δυνατόν,
 καὶ τινες ἐκ τῶν κατωτέρων τάξεων, ἢ τοῦλάχιστον νὰ παύσῃ
 οὗτος μέχρι τούτου, καὶ νὰ ἐξετασθῶσι καὶ οἱ ἄλλοι εἰς ἄλλα
 μαθήματα. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Χρυσοβέργῃς, ἐξανίσταται ἐκ τῆς
 ἑδρας του, καὶ μετὰ παραδόξου θρασύτητος λέγει· «κύριοι, δὲν
 δυνάμεθα ν' ἀκολουθήσωμεν τοιοῦτοτρόπως· διότι θὰ τὰ κά-
 μωμεν ὅλα σαλάτα, καὶ θὰ ἦναι σαλάτα ἕως τέλους». ὡς
 εἰς ἔλεγεν, ἐγὼ ἐκοπίασα τσοῦτον, ἕως οὐ κατορθώσω νὰ
 προπαρασκευάσω τὰ πάντα, ὅπως ἤθελα· καὶ σὺ τώρα, κύριε
 Σκυλίτσῃ, θέλεις νὰ μοῦ τὰ ἀνατρέψῃς, καὶ ἐπομένως νὰ μ' ἐβ-
 γάλῃς εἰς τὸ παζάρι; Τόσον ἔμαθε νὰ ἐκτιμᾷ ὁ Χρυσοβέργῃς τοὺς
 ἐντίμους κυρίους ἐφόρους τοὺς τσοῦτα ὑπὲρ αὐτοῦ χάριν τῆς σχο-
 λῆς μόχθοῦντας καὶ θυσιάζοντας! Ἐν τσοῦτῳ ὁ κύριος Σκυλίτσῃς,
 θαυμάσας τὴν τοιαύτην τοῦ ἀνθρώπου αὐθάδειαν, ἠσύχασε σιω-
 πῶν εἰς ἣν κατεῖχε θέσιν· ὁ δὲ Χρυσοβέργῃς, προβαίνων εἰς τὴν
 ἐξέτασιν τῆς θεματογραφίας, ἐγχειρίζει τῷ μαθητῇ ἱεράν τινα ἱ-
 στορίαν· καὶ ἀμέσως μετὰ τοῦτο ἤρξατο διάλογος ἀδιάκοπος
 καὶ ἀπέραντος μεταξὺ διδασκάλου καὶ μαθητοῦ, διαρκέσας τρία
 τέταρτα τῆς ὥρας καὶ ἐπέκεινα. Τοῦτο δὲ ἦτο πᾶν ἄλλο ἢ ἐξε-

τασις, ἦτο αὐτόχρονον διδασκαλία· θὰ ἦτο δὲ ἐξέτασις θεματο-
 γραφίας, εἰς ἀπηγγέλλετο εἰς τὸν μαθητὴν φράσις τις εἰς τὸ ἀ-
 πλαῖον, καὶ παύτην ἐκεῖνος μετέφερον εἰς τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικόν,
 γράφων αὐτὴν ἐπὶ τοῦ πίνακος, ὡς συνήθως γίνεται εἰς τὰ scho-
 λεία· ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ἐγένετο. Μετὰ τοῦτο ὁ Χρυσοβέργῃς
 λέγει ὅτι ὁ μαθητὴς οὗτος θέλει ἀναγνώσει καὶ πόνημά τι, τὸ
 ὅποιον εἶναι ἴδιον ἑαυτοῦ ἔργον καὶ καρπὸς τοῦ πνεύματός του·
 καὶ ὁ μαθητὴς ἤρξατο ἀναγινώσκειν πολὺφυλλον τετράδιον, τὴν
 περιγραφὴν τῆς τελετῆς τοῦ Κουρμπάν Μπαϊράμ· μεταξὺ δὲ ἀ-
 ναγινώσκωντος τούτου, οἱ ἀκροαταὶ ἀνεχώρουν κατὰ πεντάδας
 καὶ δεκάδας ἀλλεπαλλήλους· ὅτε δὲ περὶ τὴν τρίτην ὥραν μετὰ
 μεσημβρίαν ἐτελείωσε καὶ ἡ σχολιοτενὴς αὕτη περιγραφή, τότε
 ἤρξαντο ἀπὸ μιᾶς παραιτεῖσθαι πάντες, ἐνόησαντες τελευταῖον
 ὅτι μάτην κοπιᾶζουσι· καὶ ὁ Χρυσοβέργῃς ἔμεινεν εἰς τὰ κρύα
 τοῦ λουτροῦ κατὰ τὴν παροιμίαν, διακοπειῶν οὕτω τῶν ἐξετά-
 σεῶν του, ἂν δύναται τις νὰ ὀνομάσῃ αὐτὰς ἐξετάσεις. Ὅτι δὲ
 ταῦτα οὕτως ἔχει, περὶ τούτου ἔχομεν μάρτυρας πάντας τοὺς
 τότε ἐκεῖ παρόντας, οἵτινες εἶναι οὐκ ὀλίγοι.

Ἐκ τῆς περιγραφῆς ταύτης καταλαμβάνει ἕκαστος εὐκόλως,
 ὅτι αἱ λεγόμεναι ἐξετάσεις αὗται τοῦ Χρυσοβέργῃ περιωρίσθη-
 σαν τὴν πρώτην ἡμέραν μόνον εἰς μηχανικὰ τινα ἀποστηθίσμα-
 τα καὶ εἰς ἀναγνώσεις περιγραφῶν, καὶ δὲν κατωρθώθη νὰ ἐξε-
 τασθῇ οὐδὲ εἰς μαθητῆς οὔτε εἰς τὰ ἑλληνικὰ οὔτε εἰς τὴν γεω-
 γραφίαν οὔτε εἰς τὴν λογικὴν οὔτε εἰς τὴν ἱστορίαν οὔτε εἰς τὴν
 ἀλγεβραν οὔτε εἰς τὴν γεωμετρίαν οὔτε εἰς τὰ γαλλικά, παρα-
 λειπομένης τῆς ψυχολογίας, τὴν ὅποιαν εἶπομεν ἀνωτέρω ὅτι
 κατέπιεν ὀλόκληρον ὁ Χρυσοβέργῃς· ὥστε οὐδόπως ἐξεπληρώθη
 ὁ σκοπὸς τῶν ἐξετάσεων· καὶ τὸ πολυπληθέστατον ἀκροατήριον
 βασανισθὲν τέσσαρας ὀλοκλήρους ὥρας, ἀπῆλθε πάλιν ἐν τῇ προ-
 τέρα ἀγνοίᾳ, μὴ δυνηθὲν νὰ λάβῃ οὐδεμίαν ἰδέαν οὔτε περὶ τῶν
 διδαχθέντων μαθημάτων, ἂν ἐδιδάχθησαν, αὐτε περὶ τῆς ὠφελείας
 τῶν μαθητῶν, ἂν ὠφελήθησαν· ἀλλὰ μάλιστα παρετήρησε πράγ-
 ματα ἐπίπλαστα καὶ δεδολιευμένα, κατανοῆσαν ἐν ταῦτῳ ὅτι,
 ἂν καὶ ἤκουε πολλὰ κερᾶσια, ἔπρεπε νὰ λάβῃ μικρὰ καλὰθια
 κατὰ τὴν παροιμίαν. Πῶποτε δὲ οὐδαμοῦ ἠκούσθη νὰ καταβα-
 σανισθῇ ὅλην ἡμέραν τσοῦτον ἀκροατήριον, καὶ νὰ μὴ ἐξετασθῇ.

SISMANOGLIO
MEGARO

εἰς καὶ μόνος μαθητῆς οὐδ' εἰς τὸ πολλοστὸν μέρος τῶν μαθημάτων· διότι καὶ εἰς αὐτὰ τὰ γυμνάσια τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸ τῶν Ἀθηνῶν αὐτὸ τὴν πρώτην ἡμέραν τῶν ἐξετάσεων ἐξετάζονται τέσσαρες τοῦλάχιστον μαθηταὶ πολλάκις δὲ καὶ ἕξ, καὶ οὐχὲ εἰς ἓν μόνον ἀλλ' εἰς ἅπαντα τὰ εἶδη τῶν καθ' ὅλον τὸ ἔτος διδασκόμενων μαθημάτων, τὴν δὲ δευτέραν καὶ τὰς ἀκολουθοῦσας ἡμέρας πολὺ πλείονες· ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἐν Φαναρίῳ μεγάλην τοῦ γένους σχολὴν τὴν ὑπὸ τὴν ἐφορείαν τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ἐὰν ἀποβλέψωμεν, θέλομεν ἰδεῖ ὅτι τὴν πρώτην ἡμέραν τῶν ἐξετάσεων αὐτῆς ἐξετάζονται πλείστοι μαθηταὶ εἰς ἅπαντα τὰ εἶδη τῶν διδασκόμενων μαθημάτων.

Ἄν δὲ καί, ὡς ἀνωτέρω ἀπεδείχθη, ὁ κύριος Χρυσοβέργης εἶχε προσδιορίσει εἰς τοὺς μαθητὰς τὰ μέρη τῶν ἐξεταστέων μαθημάτων, πάλιν δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐξετάσῃ τὴν πρώτην ἡμέραν, παρόντων πολλῶν λογίων ἐκ τε τῶν κυρίων ἐμπόρων καὶ ἄλλων· διότι, καὶ τοὶ ἀπαγορευθεισῶν τῶν ἐρωτήσεων, πολλοὶ ἤθελον ἀνακαλύψει ὅσα ὁ κύριος Χρυσοβέργης εἶχει μαγευρεῦσει· καὶ ἐνεκα τούτου ἐφρόντισε νὰ ὑπεκφύγῃ τὴν πρώτην ἡμέραν δι' ἀποστηθισμάτων καὶ ἀναγνώσεων περιγραφῶν, ἵνα οὕτω κατορθώσῃ νὰ γείνωσιν αἱ ἐξετάσεις του, ὡς καὶ ἐγένοντο, ἐν γωνίᾳ καὶ παρῶστω τὴν δευτέραν καὶ τὰς ἀκολουθοῦσας ἡμέρας, ὅτε ἐγνώριζεν ὅτι οὐδεὶς τῶν πολυασχόλων κυρίων ἐμπόρων καὶ ἄλλων ἐδύνατο ν' ἀφίγη τὰς σπουδαίας ὑποθέσεις του, ἵνα παρίσταται εἰς τὰς ἐξετάσεις, ὡς καὶ δὲν παρέστη οὐδεὶς ἄλλος πλὴν ἐνὸς μόνου ἐκ τῶν κυρίων ἐμπόρων, διαδεχομένου ἀλλήλους. Ἐξήτασε δὲ τὴν μὲν δευτέραν ἡμέραν τὸν πρῶτον ἐκεῖνον μαθητὴν εἰς πάντα τὰ μαθήματα τὰ προσδιορισθέντα πλὴν τῆς ψυχολογίας, τὴν δὲ τρίτην ἀμφοτέρους τοὺς ἄλλους μαθητὰς τῆς ἀνωτάτης τάξεως εἰς πάντα ἐπίσης τὰ μαθήματα. Τίς δὲ ἀναλογία ἐφυλάχθη μεταξὺ τῶν ἐξετάσεων τῆς πρώτης δευτέρας καὶ τρίτης ἡμέρας; Οὐδεμία. Διὰ τί ὁ κύριος Χρυσοβέργης δὲν ἐξήτασε τὸν πρῶτον μαθητὴν τὴν πρώτην ἡμέραν εἰς τὰ κύρια καὶ οὐσιώδη μαθήματα, τὰ ὅποια ἐξήτασε τὸν αὐτὸν μαθητὴν τὴν δευτέραν ἡμέραν, ἢ διὰ τί δὲν ἐξήτασε τὴν πρώτην ἡμέραν τοὺς δύο ἄλλους μαθη-

πὰς, τοὺς ὁποίους ἐξήτασε τὴν τρίτην εἰς πάντα τὰ μαθήματα; Ὁ λόγος εἶναι προφανής.

Ἴνα δὲ καταστῶσι σαφέστερα τὰ ἀνωτέρω, καὶ γνωσθῇ ἡ πηγὴ τοῦ κακοῦ, θέλομεν περιγράψαι ἐν συντόμῳ, τί καὶ πῶς ἐδίδασκεν ὁ Χρυσοβέργης ἀπὸ τοῦ Μαρτίου τοῦ παρελθόντος ἔτους μέχρι τῶν πρὸ ὀλίγου γενομένων ἐξετάσεων αὐτοῦ. Ἐκ τῶν τότε τριῶν τῆς σχολῆς ταύτης τάξεων παρέλαβεν ὁ Χρυσοβέργης τὴν τρίτην καὶ ἀνωτάτην, τρεῖς τῶν μαθητῶν τῆς ὁποίας συνεκρότου καὶ συγκροτοῦσι μόνον κατὰ τὰ γραμματικὰ ἰδιαιτέραν τάξιν, ἂν δύνχται νὰ ὀνομασθῇ τάξις, κατὰ πάντα δὲ τὰ ἄλλα μαθήματα ἦσαν καὶ εἶναι μαθηταὶ κυρίως τῆς τρίτης τάξεως. Ὡς δ' ἐπαγγελλόμενος τὸν τὰ πάντα εἰδῶτα ὁ κύριος Χρυσοβέργης, ἐκτὸς τῶν γραμματικῶν ἐπεχείρησε κατ' ἀρχὰς νὰ διδάξῃ τὴν ὁποῖαν παρέλαβε τάξιν καὶ τὰ μαθηματικά, ἀλγεβραν δηλαδὴ καὶ γεωμετρίαν, τὰ ὅποια καὶ ἐξηκολούθησε διδάσκων ἐπὶ ἕξ ὡς ἕγγιστα μῆνας· ἀλλὰ συναισθανθεὶς τέλος ὅτι οὐ παντὸς πλεῖν εἰς Κόρινθον, κατώρθωσε ν' ἀπκλαχθῇ τῶν μαθημάτων τούτων πείσας, οὐκ οἶδ' ὅπως, τὴν ἐφορείαν νὰ διορίσῃ ἰδιαιτέρον καθηγητὴν διὰ μόνον τὰ μαθηματικά ταῦτα τῆς μιᾶς μόνης τάξεως· ἐκτὸς δὲ τούτων ἐπεχείρησε νὰ διδάξῃ καὶ ἐδίδαξε καὶ τὴν μαθηματικὴν γεωγραφίαν τοῦ Χορτάκη, ὡς μαθηματικός, συγκειμένην ἐξ ἑννεήκοντα καὶ μιᾶς σελίδων, τὴν φυσικὴν γεωγραφίαν τοῦ αὐτοῦ, συγκειμένην ἐξ ἑκατὸν σελίδων, τὴν ψυχολογίαν τοῦ αὐτοῦ, συγκειμένην ἐξ ἑκατὸν εἰκοσι καὶ δύο σελίδων, καὶ τὴν λογικὴν, ὡς φιλόσοφος, συγκειμένην καὶ ταύτην ἐξ ἑτέρων τοσοῦτων σελίδων, τὴν ἱερὰν κατήχησιν τοῦ Πλάτωνος, ὡς θεολόγος, καὶ τὴν ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν ὀλόκληρον, ὡς ἱστορικός. Γινώσκοντες δὲ ὅτι καὶ ἐν τῷ γυμνασίῳ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἐν τε Ἑλλάδι καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει γυμνασίοις καὶ σχολείοις διδάσκειται ἐκ μόνης τῆς σειρᾶς τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων ἐντὸς ἐνὸς ἔτους εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τάξιν μόνον ἢ γεωγραφία τοῦ Χορτάκη ἢ μόνον ἢ ψυχολογία ἢ μόνον ἢ λογικὴ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ συγγραφέως καὶ ὑπ' ἄλλων διδασκάλων, ἐξεπλάγημεν, ὅτε ἠκούσαμεν ὅτι ὁ κύριος Χρυσοβέργης ἐδίδασκεν ἐντὸς ἐνὸς ἔτους εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τάξιν ἐκτὸς τῶν γραμματικῶν, ἅτινα διδάσκει εἰς δύο τάξεις, καὶ ἅπαντα τὰ

ἀπαριθμηθέντα μαθήματα, μαθηματικά φιλοσοφικά ιστορικά καὶ θεολογικά, τὰ ὅποια πάντα ταῦτα οὐ μόνον νὰ διδάξῃ τις ἐν τῷ σούτῳ διαστήματι εἶναι ἀδύνατον, ἀλλ' αὐτὸς ὡς ἀναγκάσει εἶναι τόσον εὐκολόν, ἀναγινώσκων δύο ὥρας τὴν ἑβδομάδα, ὡς ἐδίδασκεν ὁ Χρυσοβέργης· τσοῦτῳ δὲ μάλλον ἐξεπλάγημεν, ὅσῳ ἀμφιβάλλομεν, ἂν ἐδιδάχθη πρὸ πάντων αὐτὸς ὁ Χρυσοβέργης τινὰ ἐξ αὐτῶν, πολλῶν δὲ μάλλον ἂν τὰ ἐδίδαξε πῶποτε. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀπεδώκαμεν τῷ τε διδάσκοντι Χρυσοβέργῃ καὶ τοῖς διδασκομένοις μαθηταῖς τεραστίαν τινὰ καὶ ὑπὲρ φυσικὴν δύναμιν· ἀλλ' ὅτε συνέπεσεν ἐκ περιστάσεως νὰ πληροφορηθῶμεν, τίνι τρόπῳ κατωρθώθη τὸ ταιούτων, τότε οὐ μόνον τῆς ἀπορίας ἡμῶν ἐξήλομεν, ἀλλὰ καὶ τῷ κυρίῳ Χρυσοβέργῃ ἐπαύσαμεν ἀποδίδοντας ὑπὲρ φυσικὴν δύναμιν· ἐπειδὴ ἐμάθομεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος δὲν ἐδίδασκε τὰ μαθήματα ταῦτα καὶ πρὸ πάντων τὴν μαθηματικὴν καὶ φυσικὴν γεωγραφίαν καὶ τὴν ψυχολογίαν, ἀλλὰ μόνον ἀνεγίνωσκεν ὡς ἄλλην ἡμερίδα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μίαν μόνην ὥραν διαρκούσης παραδόσεώς του ὅτε μὲν ἐξ ὅτε δὲ ἑπτὰ καὶ πλειστάκις ὀκτῶ καὶ ἐννέα σελίδας καθ' ἑκάστην παράδοσιν, περιοριζόμενος μόνον ἐνιαχοῦ ν' ἀναπτύσσει μὲν τὴν ἑτυμολογίαν λέξεων τινῶν τοῦ κειμένου, νὰ κακίξῃ δὲ τὸν συγγραφέα διὰ τὴν ἄστοχον δῆθεν χρῆσιν ἄλλων, καὶ μηδέποτε ἐξετάζων τὸ προηγηθὲν μάθημα, ὅτε ἐπρόκειτο νὰ μεταβῇ εἰς τὸ ἐπόμενον, ἀλλὰ λέγων ὅτι ἔργον τοῦ μὲν διδασκάλου εἶναι νὰ διδάσκῃ μόνον, τοῦ δὲ μαθητοῦ νὰ μαθάνῃ μελετῶν, αἱ δὲ ἐξετάσεις γίνονται ἑτησίως.

Ὁ καινοφανὴς οὗτος τοῦ διδάσκειν τρόπος, ὅσον ἀλλόκοτος, τοσοῦτον εἶναι τὸ καθ' ἡμᾶς καὶ ἐπιπλαθῆς· διότι, ἂν ὁ μαθητὴς δὲν ζητῆται λόγον τῆς κατ' οἶκον σπουδῆς αὐτοῦ καὶ μελέτης τοῦ παραδοθέντος αὐτῷ μαθήματος, εἶναι ἐκ πείρας γνωστὸν καὶ ἀναμφίβολον ὅτι ὁ ταιούτος μαθητὴς οὐδὲ καταγίνεται προσῶς, οὐδὲ προσέχει εἰς τὴν διδασκαλίαν, καὶ ἐπομένως οὐδ' ὠφελεῖται ἐξ αὐτῆς ὀλοτελῶς, ἀλλὰ, προϊόντος τοῦ χρόνου, γεννᾶται εἰς τὸν μαθητὴν τάσις πρὸς βραθυμίαν καὶ ἀποστροφὴ πρὸς τὰ μαθήματα, ὡς μὴ γευθέντα τῆς οὐσίας καὶ ἡδύτητας αὐτῶν, ὁ νοῦς του ἀμβλύνεται· καὶ ἐπομένως ἢ ἐξἰς αὐτῆ, ἂν ἐξακολουθήσῃ ἐπὶ πολὺ, ἀποβαίνει ὀλεθρία καὶ εἰς τὸν μετὰ ταῦτα βίαν.

αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἐκ τῶν κινήσεων, ἂν ἐνθυμηταί, ὅτι τὴν ἐπαύριον μέλλει νὰ δώσῃ λόγον τῶν πράξεών του, μέλλει νὰ ἐξελεγχθῆ ἐνώπιον τῶν συμμαθητῶν του, καὶ ν' ἀκούσῃ πικρὰς παρὰ τοῦ διδασκάλου παρατηρήσεις, προσβαλλούσας τὴν φιλαίτιμον αὐτοῦ, τότε ὁ μαθητὴς ἐκεῖνος μελετᾷ, σπουδάζει, ἐνασχολεῖται, ἀδέπτεται, ὀξύνει τὸν νοῦν του, ἐπισταίνει τὴν παρασχὴν του εἰς τὴν παράδοσιν, ὅπερ ἐστὶ τῶν οὐσιωδεστέων, προσδιορίζει τὰς ἀπορίας του, φροντίζει περὶ τῆς λύσεως αὐτῶν, καὶ ἐν γένει ἀποκτᾷ ἐξἰς εἰς τὸ ἐργάζεσθαι· καὶ τριουτοτρόπως ὁ νέος οὗτος ἀποβαίνει καὶ εἰς τὸ μετὰ ταῦτα ὠφέλιμος καὶ πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τὴν κοινωνίαν, πεπληροφορημένος ἤδη παιδιόθεν ὅτι ὁ χρόνος εἶναι πολὺτιμος, καὶ δὲν πρέπει νὰ παρέρχεται ἐπὶ ματαιοίς. Εἰς δὲ τὸν διδάσκαλον πάλιν ἐπίκειται καθῆκον ἱερὸν καὶ ἀπαραιτήτων οὐ μόνον νὰ ἐξετάξῃ καθ' ἑκάστην τὰ διδασκόμενα μαθήματα, ἵνα πληροφορηταί ἐκάστατε, ἂν τὸ παραδοθὲν μάθημα ἐγένετο δεόντως καταληπτόν, ἀλλὰ καὶ ν' ἀναπτύσσει κατ' ἐπαυτάληψιν τὰ δυσληπτότερα χωρία, καὶ ἂν τυχάν ποτε εἴρη τοῦ μαθητῆς μὴ ἐνοήσαντος ἢ μὴ μελετήσαντος δεόντως τὸ μάθημα, νὰ ἐπιμένῃ πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ· ὡστε νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τοὺς μαθητὰς τὴν ἰδέαν ὅτι, ἂν δὲν μαθάνωσι προσεχάντως τὰ μαθήματα, δὲν δύνανται νὰ προβῶσι περαιτέρω, αὐτὸς νὰ προσεχῶσιν εἰς ἀνώτερα. Τριουτοτρόπως φρονούμεν ὅτι δύναται νὰ τελεσφορήσῃ ἡ διδασκαλία· ἄλλως ὁ διδάσκαλος εἰς τετραπλόνον πῆθον ἀντλεῖ κατὰ τὴν παροιμίαν. Ἡ ἄνευ ἐξετάσεως τῶν καθ' ἑκάστα μαθημάτων διδασκαλία γίνεται μὲν, ἀλλὰ γίνεται ἐν μόνον τοῖς πανεπιστημίοις, τὰ ὅποια ἐξ ἀκοῆς μόνον γνωρίζει ὁ κύριος Χρυσοβέργης, καὶ τῶν ὁποίων οἱ φοιτηταί εἶναι ἤδη ἄνδρες, εἶναι διδασκαλοὶ, γνωρίζοντες οἴκοθεν τὰ ἑαυτῶν συμφέρον καὶ μὴ ἔχοντες χρείαν τῆς ἐξελέγξεως τοῦ καθηγητοῦ, ἵνα ἐπιμεληθῶσι· καὶ δὲν μεμψόμεθα τὸν ἄνθρωπον, διότι δὲν πῆτύχησε νὰ σπουδάσῃ ἐν πανεπιστημίοις, καὶ δὲν κῆμοίρησεν ἐπιστημονικῆς καὶ αἰσθηματικῆς παιδείας· καθότι δὲν ἔτυχε βεβηχίως εὐνοϊκῶν περιστάσεων· ἀλλὰ μεμψόμεθα, μάλλον δ' ἐλεοῦμεν αὐτὸν, διότι πλησιζῶν θέλει νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς ἀπλοῦν σχολεῖον ὅ,τι ἐξ ἀκοῆς μόνον γνωρίζει γινόμενον ἐν πανεπιστημίοις. Ἀλλ' ἄρα γε ἡδύναστο οἱ μαθηταὶ νὰ μελετῶσι καὶ νὰ

SISMANOGLIO MEGARO

προπαρασκευάζονται δεόντως εἰς τὰς καθ' ἑκάστην ἐξετάσεις, καθ' ὃν τρόπον ἐδίδασκεν ὁ Χρυσοβέργης; Τοῦτο ἦτο φυσικῶς ἀδύνατον, καὶ διὰ τοῦτο καὶ αὐτός, φαίνεται, δὲν ἐξήταζε τὰ ἐκάστοτε διδασκόμενα μαθήματα· ἐπειδὴ οὐ μόνον οἱ μαθηταὶ ἀλλ' οὐδ' ὁ διδάσκαλος αὐτὸς ἠδύναντο νὰ προπαρασκευάζηται εἰς πρέπουσαν καὶ τελεσφόρον διδασκαλίαν, καὶ ἕνεκα τούτου δὲν ἐδίδασκεν, ἀλλ' ἀνεγίνωσκεν, ὡς εἶπομεν, ἐξετάζων μόνον λέξεις τινὰς ὡς πρὸς τὴν κατ' αὐτὸν δημιουργίαν των· πολλάκις δὲ παρέλιπε καὶ παραγράφους ὀλοκλήρους, λέγων, μήπως θὰ προσέξωμεν εἰς ὅλας τὰς ἀνετησίας τοῦ Χορτάκη; Ἄλλ' ἂν ὁ Χορτάκης ἦναι κατ' αὐτὸν ἀνόητος, ἀποροῦμεν διὰ τί ὁ νοήμων αὐτὸς μεταχειρίζεται τὰ συγγράμματα ἐκείνου, [ὅστις μάλιστα, ὡς λέγει ὁ κύριος Χρυσοβέργης, συνώμοσε μετὰ τοῦ Βενθύλου καὶ ἄλλων καθηγητῶν ἐναντίον του· καὶ ταῦτα λέγει, ἵνα βάλῃ καὶ ἡ κοσκινοῦ τὸν ἄνδρα τῆς μὲ τοὺς πραγματευτάδες·] καὶ διὰ τί ὡς δημιουργὸς τῆς δημιουργίας δὲν νυδόκησε νὰ δημιουργήσῃ καὶ τοιαῦτα συγγράμματα ἢ αὐτοῦ νοημοσύνη καὶ δημιουργότης; Ἀποροῦμεν δέ, ποῖος παραλογισμὸς ὤθησε τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν ὀλέθριον ἐκεῖνον τρόπον τῆς διδασκαλίας· φρονοῦμεν ὅμως, καὶ φρονοῦμεν ἐν πεποιθήσει, ὅτι ἡ αὐτοῦ νοημοσύνη, ὡς κηρύττων ἑαυτὸν πενταχοῦ σοφὸν καὶ μέγαν διδάσκαλον, ἐφαντάσθη ὅτι ὅσον περισσότερα μαθήματα ἐν μικρῷ χρονικῷ διαστήματι καὶ ἀβρόχοις ποσὶ διέλθῃ, τόσον σοφώτερος καὶ μεγαλειότερος διδάσκαλος θὰ νομισθῇ. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἡ αὐτοῦ νοημοσύνη δὲν ἐνόησεν οὐδ' ἐφαντάσθη πώποτε, ὅτι οὐκ ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ, ἀλλ' ἐν τῷ εὖ τὸ πολὺ· καὶ ἕνεκα τούτου ἐξώκειλεν εἰς τὸ «πολλά με διδάσκει; ἀφθόνως διὰ φθόνον, ὅπως πολλὰ ἀκούων μηδὲ ἐν μάθῃ» ὥστε οἱ ταλαίπωροι μαθηταὶ διήλθον τὰ μαθήματα τοῦ ἔτους τούτου ἀβρόχοις τῷ ὄντι ποσὶ, καίτοι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν μᾶλλον δὲ πάντες δὲν στεροῦνται οὔτε εὐφυΐας οὔτε ἐπιμελείας.

Ἐντεῦθεν συμπεραίνει ὁ ἀναγνώστης τίνα τὰ ὠθήσαντα τὸν Χρυσοβέργην πρῶτον εἰς τὸ νὰ προσδιορίσῃ τὰ μέρη τῶν ἐξεταστέων μαθημάτων· δεύτερον εἰς τὸ νὰ περιορίσῃ διὰ τῆς εἰδοποιήσεώς του ἐπὶ τοσοῦτον τὰς ἐρωτήσεις, ἀποκαλῶν αὐτὰς σκανδαλώδεις καὶ ἀπορρίπτων αὐτὰς ὡς τοιαύτας, ὥστε νὰ μὴ

τολμήσῃ τις νὰ ἐρωτήσῃ· καὶ τρίτον εἰς τὸ νὰ ἀπαγορεύσῃ τὴν εἴσοδον τῶν ἐξετάσεών του εἰς τινὰς. Ἐπειδὴ βεβαίως ἦτο φύσει ἀδύνατον οὐ μόνον εἰς τοὺς μαθητὰς νὰ ἐξετασθῶσιν εἰς μαθήματα, τὰ ὁποῖα, ὡς μὴ ἀναπτυχθέντα, δὲν ἐδύναντο νὰ ἐννοήσωσι, καὶ ἐπομένως νὰ μάθωσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Χρυσοβέργην νὰ ἐξετάσῃ μαθήματα, τὰ ὁποῖα οὐδ' ἐμελέτησεν.

Ἐπανερχόμενοι δὲ εἰς τὰ περὶ ἀποκλείσεως, λέγομεν, ὡς εἶναι ἤδη καὶ πασίγνωστον, ὅτι τὸ παράτολμον τοῦτο κίνημα τοῦ Χρυσοβέργη, ἅμα διαδοθὲν τὴν αὐτὴν καὶ τὰς ἀκολουθοῦσας ἡμέρας, διήγειρε γενικὴν κατ' αὐτοῦ ἀγανάκτησιν· καὶ λόγος πολὺς ἐγένετο περὶ τούτου εἰς τὰς ἰδιαιτέρας συναναγραφάς, ὅπου κατεκρίθη πικρότατα καὶ ἀπεδοκιμάσθη ἡ διαγωγή του αὕτη· δὲν ἀμφιβάλλομεν δὲ ὅτι καὶ ἡ ἐντιμὸς ἐφορεία, σεβομένη ἑαυτήν, θὰ ἀπέτεινε εἰς αὐτὸν ἐπιπλήξεις ἀναλόγους τοῦ τολμήματός του· ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔδειξε πάλιν ἡ ἐφορεία μακραθυμίαν ἀπαρδειγμάτιστον. Μέλλοντες δὲ νὰ ἐπενέγκωμεν καὶ ἡμεῖς τὰς περὶ τούτου σκέψεις ἡμῶν, ἐρωτῶμεν ἐν πρώτοις τὸν κύριον Χρυσοβέργην, δύναται ν' ἀρνηθῇ ὅτι τὸ ὑπ' αὐτοῦ διευθυνόμενον σχολεῖον οὔτε εἰς αὐτὸν ἀνήκει οὔτε εἰς ἄλλον τινά, ἀλλ' εἶναι τῆς κοινότητος ὀλοκλήρου, εἶναι δημόσιον, καὶ ὅτι αἱ ἐξετάσεις αὐτοῦ εἶναι ἐπίσης δημόσιαι; Δὲν δύναται βεβαίως νὰ τὸ ἀρνηθῇ· ἀλλ' ἐπίσης δὲν δύναται ν' ἀρνηθῇ, καὶ ὅτι ὁ τυχὼν αὐτοδικαίως δύναται νὰ εἰσέρχηται ἀκολούτως εἰς αὐτάς· πολλῶν δὲ μᾶλλον, ὅταν καὶ προκηρύττῃται τοῦτο διὰ προγράμματος. Πῶς λοιπὸν σύ, κύριε Χρυσοβέργη, τολμᾷς ν' ἀποκλείσῃς τὴν εἴσοδον εἰς τοὺς προσερχομένους καὶ μάλιστα διδασκάλους; Δὲν ἠξέυρεις ὅτι διὰ τῆς πράξεώς σου ταύτης ἐξευτελίζεις τὴν ὑπόληψιν τῆς σχολῆς, ἀμαυρόνεις, ὅσον ἐκ μέρους σου, τὸν χαρακτῆρα τῶν ἐντίμων ἐφόρων, ὡς ἐφόρων, ἐκφαυλίζεις τὸ κοινόν, καὶ ἐξουθενεῖς καὶ αὐτὸς σεαυτόν; Διότι πάντες καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ μὴ γνωρίζοντες πραγματικῶς τὰ περὶ τῆς σχολῆς πιστεύουσιν ἤδη, ὅτι εἶναι ἀθλία καὶ εὐτελής ἡ κατάστασίς της, ὅτι δηλαδή, ἂν καὶ ὑπόσχῃσαι καὶ κηρύττης πολλὰ κεράσια, ὅμως πρέπει νὰ λαμβάνῃ τις μικρὸν καλάθιον· ἐν ᾧ τούναντίον ἔπρεπε νὰ ἔχη ὑπόληψιν ἢ σχολή· διότι διατηρεῖται τὸ πλεῖστον διὰ συνδρομῶν, αἵτινες μέχρι τούδε γίνονται μετὰ πολλῆς τῆς γενναιότη-

τρος. Ποῖον θάρρος καὶ πρῶτα παρρησία μένει πλέον εἰς τοὺς μετὰ πολλοῦ ζήλου πολλὰ θυσιάζοντες καὶ πολλὰ μοχθοῦντας κυρίου ἐφόρους γὰρ παραυσιασθῶσιν εἰς τὸν τραπεῦτον γενναίως καὶ ἀφειδῶς συνεισφέροντα μέχρι τοῦδε εἰς τὴν σχολὴν ἔμπορον ἢ ἄλλον, ὅταν ἀκούσῃσι παρ' αὐτοῦ ὅτι, ἀφ' οὗ ἡ κατάστασις τῆς σχολῆς εἶναι τόσοῦ ἀβλῆ καὶ ἐλεεινῆ, καὶ τὸ προσωπικὸν αὐτῆς τοιούτου, ὥστε νὰ μὴ ἔχη θάρρος καὶ πεποιθήσιν εἰς ἑαυτὸ νὰ δώσῃ δημοσίᾳ τὰς ἐξετάσεις, ἀλλὰ νὰ θέλῃ νὰ κρυφθῆ, πρὸς τί ἢ σπατάλη τῆς τοσαύτης δαπάνης; Τότε, κύριε Χρυσοβέργη, τί δύνανται οἱ κύριοι ἔφοροι ἢ ἀντιτάξωσιν εἰς τοὺς δικαιοτάτους τούτους λόγους; Εἰς τί πλέον ἔχουσι νὰ βασιθεύωσιν, ὥστε νὰ συνάξωσι τὴν ὑπέρογκον μισθοδωσίαν σου; Ὁ ἔμπορος ἐκεῖνος ἢ ἄλλος τις, ὅστις κατ' ἔτος συνεισφέρει τόσον γενναίως ἐκ τῶν ἰδρώτων τοῦ προσώπου του μόνον πρὸς συντήρησιν καὶ πρόοδον τῆς σχολῆς, γινώσκων καλῶς, τί ἐστὶν οἰκονομία, ὅταν μάθῃ ὅτι ἡ χορηγία τῶν δὲν συντελεῖ εἰς τὸν εὐεργετικὸν σκοπὸν, δι' οὗ γίνεται, ἀλλὰ μάλιστα εἰς τὸ νὰ διατηρηθῆ ἐν τῇ σχολῇ σύστημα σπατάλης καὶ ἀσωτίας οὐ μόνον ὑλικῆς ἀλλὰ καὶ ἠθικῆς, τότε εἴμεθα βέβαιοι ὅτι δὲν θέλει εὐχαριστηθῆ. Ἴκπομεν δ' ἀνωτέρω ὅτι ἐκφυλίζεις καὶ τὸ καινὸν αὐτό, κύριε Χρυσοβέργη· καὶ βεβαίως· διότι, ἐν ᾧ ἀφ' ἑνὸς μέρους ὄχι μόνον ἔχει οἰκοθεν τὸ δικαίωμα τῆς ἐλευθέρως εἰσόδου, ἀλλὰ καὶ ἐγγράφως προκηρύττεις αὐτὴν ἐλευθέρως, ἐκ ταῦ ἄλλου μέρους ἀποκλείεις αὐτῆς τινος. Ἀλλ' ἔν και ἡ προσβολὴ αὕτη γίνεται ἀμέσως εἰς μόνους τοὺς ὀλίγους ἀποκλειομένους, δὲν ἤξεύρεις, κύριε Χρυσοβέργη, ὅτι ἐμμέσως ἀναφέρεται καὶ εἰς ὀλόκληρον τὸ καινόν, καὶ ὅτι, ἂν ἐγένετο γνωστὴ τότε εἰς πολλοὺς ἢ προσβολὴ αὕτη, ἐδύνανται αὐτοὶ καὶ γὰρ σὲ λιθαβολήσωσιν; Εἶπομεν δὲ ὅτι ἐξουθένισε καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ Χρυσοβέργης· καὶ τῷ ὄντι γίνεται μεγαλειτέρα ἀφροσύνη, κοήμων Χρυσοβέργη, παρὰ ταύτην, δι' ἧς, καὶ ὅσοι αὐτὸν ἠγνόουν, σὲ ἐνόησαν, ὅπως τις εἶσαι; Ἀλλὰ λέγεις ἴσως ὅτι ἔχεις προσωπικὴν ἔχθραν κατὰ τοῦ ἀποκλεισθέντος, ἂν καὶ παρὰ ταύτου δὲν ἐφάνη πώποτε αὐδὲν σημεῖον ἐχθρικόν κατὰ σοῦ, οὐδ' ἔχεις λόγον πινά κατ' αὐτοῦ· τί καινὸν ὅμως μεταξὺ τῶν καιῶν πραγμάτων καὶ πῶν προσωπικῶν παθῶν, καὶ τολμᾶς νὰ διαχυθεύσῃς εἰς τοῦτο τὴν ὑπόληψιν τῆς σχολῆς; Ἐπειτα, ἂν σὲ

αὐτὸς θέλῃς νὰ ἐξασκήθῃς μνησικακίας καὶ νὰ ἐκδικήθῃς προσωπικὰ πάθη καὶ ἔχθρας, τότε ποῦ εὐρέθη ἡ θρησκευτικὴ καὶ κοινωνικὴ διάπλασις, τὴν ὁποῖαν διὰ τῆς εἰδοποιήσεώς σου κηρύττεις ὅτι διαπλάττεις τὰ ἀθῶα τέκνα τῶν γονέων, τοὺς ὁποίους προσκαλεῖς· ἐν ᾧ οὗτοι παράτηροσι τὰ ἐναντία τούτων ὑπὸ σοῦ πραττόμενα, ἔργα δηλαδὴ ἀντικοινωνικὰ καὶ ἀντιθρησκευτικὰ; Τί θεολόγος εἶσαι, ὡς καυχᾶσαι, καὶ ὡς τινες εὐπίστοι καὶ εὐαπάτητοι ἐνασμένιζονται νὰ σὲ θεωρῶσι, καὶ τίνα κατήχησιν καὶ θεολογίαν διδάσκεις, ὅταν σὺ αὐτὸς φαίνεσαι καταφρονητῆς καὶ ἐμπαίκτης τῶν θείων λόγων; Τί νὰ σοι εἴπῃ τις, κύριε Χρυσοβέργη, παρὰ ὁ Θεὸς γινώσιν.

Ἐπειτα πῶς τολμᾶς, κύριε Χρυσοβέργη, νὰ προσάψῃς εἰς τοὺς ἐντίμους κυρίου ἐφόρους τὸν μῶμον, ὅτι δῆθεν ἐξέδωκαν αὐτοί, ὡς ἔλεγες, διαταγὴν ἀποκλείσεως; Ἐπὶ τίνι λόγῳ, ἐν ᾧ υποβάλλεις εἰς τὴν ἐγκρισίν των τὴν εἰδοποίησίν σου ἐκείνην, δι' ἧς κηρύττεις ἐλευθέραν τὴν εἴσοδον, δὲν ἀξιολογῶν οὐδὲ νὰ ἐρωτήσῃς τοῦλάχιστον αὐτοῦς, ὡς κυρίου τῶν πραγμάτων, περὶ τῆς ἀλλοκότου ἐκείνης ἀποκλείσεώς σου, ἀλλὰ τοὺς ἀπατᾶς, λέγων εἰς αὐτοὺς ὅτι ἡ εἴσοδος εἶναι ἐλευθέρως εἰς πάντας; Ἀλλὰ, φαίνεται, δὲν ἀνελογίσθησιν πώποτε τὴν βαρύτητα τῆς ἐφορείας, ἧτις σ' ἐτίμησε παρ' ἀξίαν, καὶ σὲ περιέβαλεν ἐξουσίαν τοιαύτην, ὅση δὲν σοὶ ἀνήκει· καὶ διὰ τοῦτο καταχρῆσαι αὐτήν, καὶ τολμᾶς νὰ καταφρονῆς καὶ αὐτοῦ τοὺς περιβαλόντας σὲ τὴν τοιαύτην ἐξουσίαν· «τὸ γὰρ εὖ πράττειν παρὰ τὴν ἀξίαν ἀφορμὴ τοῦ κακῶς φρονεῖν τοῖς ἀνοήτοις γίνεται». Δὲν ἀνελογίσθησιν εἰσέτι, φαίνεται, ὅτι ἡ ἐφορεία αὕτη, ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη ἐφορεία τῶν ἐνταῦθα σχολείων, ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἐν Ἑλλάδι ὑπουργεῖον τῆς παιδείας. Πρὸς ταῦτα ὅμως δύναται τις εἰπεῖν ὅτι πταίει κατὰ τοῦτο ἡ ἐφορεία, ἧτις ἐξ ἀρχῆς τὸν συνείθισε κακῶς, καὶ δὲν ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἕκτοτε νὰ ἐννοήσῃ, τί ὀφείλει πρὸς αὐτήν· ἀλλ' ἡμεῖς λέγομεν ὅτι μὴ πῶς ἐδύνατό ποτε ἡ ἐφορεία νὰ προῖδῃ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος χρῆζει παιδαγωγίας, καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ παιδαγωγῆσθαι αὐτὸν ὡς νήπιον, καὶ νὰ τὸν διδάξῃ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ πρὸς τοὺς ὁμοίους του, τὰ πρὸς τὴν ἐφορείαν, τὰ πρὸς τοὺς μαθητὰς κτλ; Ἀλλὰ, καὶ ἂν ἐπεχειρεῖ τὸ τοιοῦτον ἡ ἐφορεία, εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι μάτην θὰ ἐκοπιάζε· διότι

δὲν ἐδυνήθη νὰ διδάξῃ καὶ νὰ σωφρονίσῃ αὐτὸν ὀλόκληρος Ἑπτάνησος, ἀλλ' αὐτὸς ἤξεύρει, πῶς ὑπεξέφυγεν ἐκεῖθεν· δὲν ἐδυνήθη ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἀλλ' ἀπεσκοράκισεν αὐτὸν ἀπὸ πάσης ὑπηρεσίας· δὲν ἐδυνήθη ὀλόκληρος Σμύρνη, ἀλλ' ἀποσκυβαλίσασα ἀπέπεμψεν αὐτὸν κακῶς ἔχοντα· εἰς τὸ θέμα ὅμως τοῦτο τὸ περὶ τῆς εἰς τὰ διάφορα ταῦτα μέρη διαγωγῆς τοῦ κυρίου Χρυσοβέργη θέλομεν ἐπανέλθει ἐν ἐκτάσει, ἅμα κριθῆ ἀναγκαῖον.

Μεταβαίνομεν δὲ ἤδη εἰς ἕτερον θέμα, τὸ περὶ τῶν οἰκονομικῶν τῆς σχολῆς συμφερόντων, περὶ μισθοδοσίας τοῦ Χρυσοβέργη, καὶ τίνα ὑπηρεσίαν οὗτος παρέχει ἀντὶ ὧσιν λαμβάνει· καὶ ὁ μὲν ἐτήσιος αὐτοῦ μισθὸς εἶναι 30000 γροσίων ἐκτὸς τῆς κατοικίας τῶν καυσίμων ξύλων τῶν ἀνθράκων καὶ ἐνὸς ὑπρέτου, ἡ δὲ ὑπηρεσία διττὴ, διεύθυνσις καὶ διδασκαλία. Καὶ περὶ μὲν τῆς διεύθυνσεως λέγομεν, ὅτι αὕτη εἶναι καὶ ἡμᾶς ἰδανικὴ καὶ μόνον κατὰ φαντασίαν ὑπαρκτή· διότι καὶ ὁ Χρυσοβέργης αὐτὸς διδάσκει ἐφ' ὅσας ὥρας διδάσκει καὶ οἱ ἄλλοι διδάσκαλοι, καὶ ὅταν οὗτοι τελειόνωσι, τελειώνει καὶ ἐκεῖνος, καὶ οἱ μαθηταὶ ἀναχωροῦσιν οἴκαδε· ὥστε ὁ Χρυσοβέργης διεύθυνσιν μαθητῶν δὲν ἔχει οὐδεμίαν· καὶ ἐπομένως ἡ λεγομένη διεύθυνσις του περιορίζεται μόνον εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν διδασκῶν μαθημάτων καὶ τὴν σύνταξιν τῶν δύο προγραμμάτων ἀμφοτέρων τῶν ἑξαμηνιῶν, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐνασχόλησις μιᾶς ἢ τὸ πολὺ δύο ἡμερῶν. Δύναται δὲ τις εἰπεῖν ὅτι ὁ Χρυσοβέργης ἔχει, ὡς διευθυντῆς, πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ διορίζειν καὶ παύειν ὅσους καὶ ὁποίους δῆποτε τῶν διδασκάλων θέλῃ· ἀλλὰ καὶ τὸ τοιοῦτον δὲν γίνεται εἰς τὸν Χρυσοβέργην ἰδιαιτέρων ἐνασχολήσεων καὶ ἐργασιῶν πρόξενον· παρατηροῦμεν ὅμως ὅτι ἡ ἐξουσία αὕτη, καίτοι ἀναγκαῖα ἐνταῦθα, διδομένη ὅμως εἰς χεῖρας τοῦ Χρυσοβέργη, ἀποβαίνει οὐ μόνον ἀνωφελῆς ἀλλὰ καὶ ἐπιζήμιος· εἰς τὴν σχολὴν, ὡς παρατηρεῖται ἐκ τοῦ προσωπικοῦ τῶν διδασκάλων, οὐς ἐξελέξατο, καὶ περὶ ὧν θέλομεν εἰπεῖ τὰ δέοντα κατωτέρω. Συνάγεται ἄρα ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὅτι ἡ λεγομένη διεύθυνσις τοῦ Χρυσοβέργη, ἂν ὑποτεθῆ ὅτι ὑπάρχει, εἶναι μικροῦ μᾶλλον δὲ οὐδενὸς λόγου ἀξία· καὶ ἐπομένως δὲν μένει εἰ μὴ μόνον ἡ διδασκαλία, ἀντὶ τῆς ὁποίας λαμβάνει ὁ κύριος Χρυσοβέργης τὴν ὑπέρογκον ἐκείνην μισθοδοσίαν· ἀλλὰ τὴν ἀθλιότητα

τῆς Χρυσοβεργικῆς διδασκαλίας περιεγράψαμεν ἐν τοῖς προηγουμένοις. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἄς κρίνῃ ὁ ἀναγνώστης, ἂν ὁ Χρυσοβέργης, διερχόμενος τσαούτην πληθὺν καὶ ποικιλίαν μαθημάτων, ἔχων καὶ τὴν λεγομένην διεύθυνσιν, ἐνασχολούμενος καθ' ἑκάστην καὶ εἰς τρεῖς ἰδιαιτέρας ἐντὸς τῆς σχολῆς γινομένης διὰ κερδοσκοπίαν παραδόσεις τῶν υἱῶν ἀ τοῦ κυρίου Μπαλτατζῆ, ὅθεν λαμβάνει 1000 γρόσια κατὰ μῆνα, β' τοῦ κυρίου Ψυχάρη, ὅθεν λαμβάνει 500, καὶ γ' τοῦ κυρίου Βούρου, ὅθεν ἀγνοοῦμεν πόσα, καὶ δαπανῶν ὅλον τὸν ἐπίλοιπον χρόνον εἰς τὸ συγγράφειν καὶ ἐκδίδειν τὴν λεγομένην ἱστορίαν του, διὰ νὰ πωλῆ αὐτὴν εἰς τοὺς πτωχοὺς μαθητὰς τοῦ τε ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ἀλληλοδιδασκτικοῦ σχολείου πρὸς ἓν γρόσιον τὸ φύλλον· ἂν ὁ Χρυσοβέργης, λέγομεν, τοσοῦτους περισπασμοὺς περισπώμενος καὶ τσαούτην πληθὺν καὶ ποικιλίαν μαθημάτων διερχόμενος, δύναται ν' ἀποφέρῃ καρπὸν τίνα καὶ ὠφέλειαν διὰ τῆς λεγομένης διδασκαλίας του. Εἰ μὲν καὶ ἄλλος τις δύναται νὰ πιστεύσῃ τὸ τοιοῦτον, οὐκ οἶδαμεν ἡμεῖς ὅμως φρονοῦμεν καὶ πιστεύομεν ἀδιστακτῶς, ὅτι ὅχι ὠφέλιαν οὐδεμίαν εἶναι φυσικῶς ἀδύνατον ν' ἀποφέρῃ, ἀλλὰ καὶ βλάβην προξενεῖ, ὡς ἀνωτέρω ἀπεδείχθη· καὶ ὅμως ἀπέναντι τῆς τοιαύτης διδασκαλίας λαμβάνει τὸν μέγαν ἐκεῖνον μισθὸν τῶν 30000 γροσίων, τὰ ὁποῖα, προστιθεμένων τῶν τε ἐκ τῶν τριῶν ἰδιαιτέρων παραδόσεων καὶ τῶν ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν βιβλίων κερδαινομένων, ἀναβαίνουσιν εἰς τὰς 60000, καὶ τὰ ὁποῖα ἡ μὲν ἐκκλησία συνάγει ὅλον πρὸς ὅλον παρὰ τῶν ἐνοριτῶν διὰ τῶν δίσκων, οἱ δὲ φιλόμουσοι καὶ φιλόπονοι κύριοι ἔφοροι ἐξ ἐλεημοσύνης τοῦ μὲν καὶ τοῦ δὲ φιλομούσου συνδρομητοῦ, βασανιζόμενοι πρὸς τοῦτο ἐπὶ πολλοὺς κατὰ συνέχειαν μῆνας. Τὸ δὲ οὐ μόνον ἀνωφελὲς ἀλλὰ καὶ ἐπιζήμιον τῆς διδασκαλίας ταύτης ἐνόησαντες ἐν καιρῷ καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν μαθητῶν τῆς τάξεως τοῦ Χρυσοβέργη, χαίρειν εἶασαν καὶ αὐτὸν καὶ τὸ διδακτήριόν του καὶ τὴν διδασκαλίαν του, καὶ ἀπῆλθον πρὸ πολλοῦ ἄλλος ἄλλοσε· ὥστε ἐκ τῶν δεκαοκτῶ μαθητῶν, οἵτινες ἐπὶ τινὰς μῆνας συνεκρότου τὴν τάξιν αὐτοῦ, ἔμειναν ἤδη μόλις ἐννέα ἢ δέκα, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν τριῶν ἐκείνων τῶν ἀπαρτιζόντων ἰδιαιτέραν τάξιν μόνον κατὰ τὰ γραμματικά.

Ἢδη δὲ νομίζομεν ὅτι λύεται καὶ τοῦ κυρίου Χρυσοβέργη ἡ

περὶ ἀναχωρήσεως τῶν μαθητῶν ἐπιτορία, ἣν ἐξέφρασαν ἐν τῇ σχολῇ τὴν κυριακὴν τῶν Βαίων εἰς τοὺς κυρίους ἐφόρους, λέγων ὅτι καὶ εἴθε αὐταὶ τάξεις, τὰς ὁποίας ἐγὼ διδάσκω, συνεκροτούνητο μέχρι τινὸς ἐκ δεκαπέντε μὲν μαθητῶν ἡ κατωτέρα, ἐκ τριῶν δὲ ἡ ἀνωτέρα· ἀλλ' ἀπυρῶ διὰ τί ἀπὸ τινος χρόνου ἐξέλιπον οἱ ἑκτὼ ἐκ τῶν τῆς κατωτέρας, καὶ ἔμειναν μόνον ἑπτὰ, ἐξ ὧν ἐνεφάνισθησαν σήμερον μόνον οἱ πέντε καὶ οἱ τρεῖς τῆς ἀνωτέρας, οἱ πάντες ἑκτὼ, ὧν τὰ γυμνάσματα μέλλετε ν' ἀκροασθῆτε. Ἐπειδὴ δὲ ἡ σειρά τοῦ λόγου ἔφερεν ἡμᾶς εἰς τοῦτο, δὲν θέλομεν παρέλθει ἐν σιωπῇ οὐδὲ τὰ κατὰ τὴν κυριακὴν ἐκείνην συμβάντα· διότι πόθεν ἀρξώμεθα κείρειν τὸν καλὸν Χρυσοθέρηγον, καὶ τί πρῶτον τί δ' ὑστάτον καταλέξωμεν;

Τὴν κυριακὴν ἐκείνην συνεκάλεσαν οἱ Χρυσοθέρηγοι τοὺς κυρίους ἐφόρους, ἵνα, ἀκροασάμενοι ἀναγινωσκόμενα τῶν μαθητῶν τὰ γυμνάσματα, ἀποφασίσωσι περὶ τῆς βαθμολογίας τῶν εἰς ἕκαστον αὐτῶν ἀνηκόντων βραβείων. Καὶ πρῶτον μὲν ἀνέγνωσαν οἱ μὲν τρεῖς ἐκ τῶν πέντε τῆς κατωτέρας τάξεως πλάσματικῆς ἐπιτορίας ὁ δὲ τέταρτος συστατικὴν ἡ δὲ πέμπτος οὐδέν· ἀλλ' ἐνταῦθα αἰτιουμέν παρὰ τοῦ κυρίου Χρυσοθέρηγου τὴν συγγνώμην ἀεὶ λέγοντες, ὅτι ψευδομένως ἐλέγεν εἰς τοὺς κυρίους ἐφόρους, ὅτι αἱ ἐπιτολαὶ αὐταὶ ἦσαν ἴδιαι τῶν μαθητῶν συνθέσεις· διότι συνέπεσε νὰ πληροφορηθῶμεν, ὅτι τῶν μὲν μαθητῶν αἱ συνθέσεις περιείχον ὀλίγα τινὰ μόνον, κατὰ δὲ τὸ πλεῖστον μέρος ἀνεπληρώθησαν καὶ διωρθώθησαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Χρυσοθέρηγου· καὶ δὲν θεωροῦμεν τοῦτο ὡς μίαν τῶν οὐσιωδῶν παραγνωρίσεων τῶν καθηκόντων αὐτοῦ, ἀλλὰ θέλομεν νὰ δείξωμεν τὴν τάσιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ ψεῦδασθαι καὶ ἀπατᾶν· διότι οὐ μόνον τοὺς κυρίους ἐφόρους, ὡς ἀγωνοθέτας τῶν βραβείων, ἐψεύσε καὶ εἰς τὴν περιστάσιν ταύτην, ἀλλὰ καὶ τοὺς μαθητὰς ἐδίδαξε τὴν τέχνην τοῦ ψεῦδασθαι, καὶ μεταχειρίσθη αὐτοὺς καὶ ὄργανα νὰ ψεύσῃ τὴν ἐφορείαν. Οἱ δὲ τρεῖς ἄλλοι μαθηταὶ εἶχον περιγράψει ἐν ἰδίᾳ ἕκαστος ἐκθέσει τὰ περὶ τοῦ ἀρχαίου θεάτρου ἐκ συγκρίσεως πρὸς τὸ σημερινόν, ἐκθέτοντες τὰς ὀφελείας ἐκείνου καὶ τὰς βλάβας δῆθεν τούτου. Ἀλλὰ πρὸς Θεοῦ, κύριε Χρυσοθέρηγε! γίνεται ἀκρισία μεγαλειτέρα ταύτης, νὰ ὑποθέτῃς τοὺς ἀκροατὰς τοσοῦτον εὐθήεις, ὥστε νὰ πιστεύσωσιν ὅτι μαθηταὶ σχολείου δύ-

νανται νὰ πραγματευθῶσι θέμα τόσον ὑψηλόν, τὸ ὁποῖον προὔπαθετε γινῶσιν ὅσον ἐνδέχεται ἀκριβῆ τῶν δραματικῶν τῆς ἀρχαιότητος ποιητῶν καὶ πολλῶν ἀρχαιολογικῶν καὶ ἄλλων σχετικῶν ἰδεῶν, τὰς ὁποίας νέοι τοιαύτης ἡλικίας καὶ μάλιστα μαθηταὶ σχολείου εἶναι τῶν ἀδυνάτων νὰ ἔχωσιν; Ἐν ᾧ μάλιστα ἔχομεν πληρῆ τὴν βεβαιότητα, ὅτι οὐδὲ σὺ αὐτὸς δύνασαι τὸ τοιοῦτον· διότι εἰς τὸ θέμα τοῦτο καὶ αὐτοὶ οἱ γεγηρακότες ἤδη εἰς τὴν σπουδὴν καὶ διδασκαλίαν τῆς ὑψηλοτέρας φιλολογίας καὶ τῆς ἀρχαιολογίας εὐρίσκουσι πολλὰ τὰ ἄπορα· σὺ ὅμως δὲν παρέδωκας ἄλλο παρὰ τὴν γραμματικὴν, παραμορφώσας καὶ ταύτην κατὰ τὸ δοκοῦν, ὡς μὴ παραδεχόμενος τὰς ὑπὸ δοκίμων συγγραφέων συντεταγμένας γραμματικὰς οὐδὲ τοὺς ἐν αὐταῖς γραμματικούς δόξους δι' οἵησιν καὶ δοκισσοφίαν. Ἀλλ' ἐν τοσοῦτῳ οἱ κύριοι ἐφοροὶ, μεταξὺ ἀκροάμενοι τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ περὶ τούτου πολυφύλλου τετραδίου τοῦ ἐνὸς τῶν τριῶν μαθητῶν, ἐνόησαν, φαίνεται, ὅτι αἱ τοιαῦται περιγραφαὶ δὲν ἦσαν ἔργα τῶν μαθητῶν ἀλλὰ κλέμματα καὶ μεταφράσεις τοῦ Χρυσοθέρηγου, ὅς τις οὕτω τοὺς ἠπάτα. Διὸ καὶ μόλις ἐτελείωσεν ἡ ἀνάγνωσις τοῦ πρώτου, ἀμέσως ἤρξαντο ν' ἀναχωρῶσιν ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου, ἐγκαταλιμπάνοντες τὸν σοφώτατον Χρυσοθέρηγον εἰς τὰ κρύα τοῦ λουτροῦ. Τότε ὁ Χρυσοθέρηγος ἐξανίσταται, καὶ κατὰ τρόπον ὅλως ἀνοικεῖον λέγει· «κύριοι ἐφοροὶ, πῶς ἀναχωρεῖτε, πρὶν ἢ ἀκροασθῆτε καὶ τῶν ἄλλων δύο μαθητῶν τὰς ἐκθέσεις, καὶ ἀποφανθῆτε περὶ τῶν βραβείων; Προσβάλλετε ἐμὲ αὐτόν!» Καὶ ὅμως οἱ κύριοι ἐφοροὶ, μηδὲν πρὸς τὰ τοιαῦτα, προχωροῦσιν ἀστραφεῖς πρὸς τὴν θύραν. Τότε ὁ Χρυσοθέρηγος, ἐξαγριαίνων ἐτι μάλλον τὸν τόνον τῆς φωνῆς του, ἀπατᾶται ὀνομαστὶ πρὸς τὸν ἕνα λέγων, «κύριε δεῖνα, σ' ἀπαγορεύεται ἡ ἐξοδος!» Ἀλλ' ὁ συνετὸς οὗτος καὶ ἐν τῶν προτίστων τῆς σχολῆς στηριγμάτων ἐφορος ἐξέρχεται τῆς θύρας οὐχ ἤττον, καὶ οἱ λοιποὶ τὸν ἀκολουθοῦσιν. Ἄρα ὁ κύριος Χρυσοθέρηγος ἐνόμισεν ὅτι ἔχει ἐπὶ τῆς σχολῆς τὴν δικαίωμα τοῦ ἀπαγορεύειν κατὰ τὸ δοκοῦν εἰς τινὰ μὲν τῶν πρσπερχομένων τὴν εἴσοδον εἰς δὲ τοὺς κυρίους ἐφόρους τὴν ἐξοδον. Ἀλλ' ἂν, κύριε Χρυσοθέρηγε, δὲν ἐσεβάσθης τοὺς ἄλλους, εἰς τὸν ἕνα τοῦλάχιστον τῶν κυρίων τούτων ἐφόρων ὄφειλες γ' ἀπονείμης πλεῖστον σέβας· διότι, ἐν ᾧ ἐλιμοκτόνεις ἐν

Ἀθήναις· ἐπειδὴ ἐλευθεροῦμαι καὶ θεωρεῖσαι οὐ μόνον ὑπὸ τῆς κω-
 βερνήσεως ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πάντων, ὅσοι σὲ γνωρίζουσιν, ὡς τὸ
 διαλυτήριον μᾶλλον δὲ δηλητήριο φάρμακον τῶν σχολείων, ὅσα
 μέχρι τοῦδε ἐπλησίασας, καὶ θὰ θεωρῆσαι τοιοῦτος, ἐφ' ὅσον δὲν
 μεταβάλλης γνώμην, ἀν καὶ ὁ μῦθος τοῦ γεγηρακότος λύκου μᾶς
 ἀφαιρεῖ καὶ ταύτην τὴν ἐλπίδα· ὁ ἔφορος αὐτὸς ἔγεινεν ὁ αἰ-
 τιώτατος νὰ προσκληθῆς ἐνταῦθα, σοὶ ἐπεδαψίλευσε τὸν τηλι-
 κοῦτον μισθόν, καὶ σὲ περιέβαλε τοσαύτην ἐξουσίαν, ὅσην οὐδ' ὠ-
 νειρεύτης πώποτε. Ἄντι τοῦ μάννα λοιπὸν χολὴν ποτίζεις τοὺς
 εὐεργετήσαντάς σε. Διό σοι εὐχόμεθα, κύριε Χρυσοβέργη, τύχην
 καὶ νοῦν, γράμματα καὶ νοῦν, ὑπόληψιν καὶ νοῦν, ἐξουσίαν καὶ
 νοῦν καὶ νοῦν καὶ νοῦν!

Ἐπικνερχόμεθα δὲ εἰς τὸ περὶ διδασκαλίας τοῦ Χρυσοβέργη,
 ἵνα προσθέσωμεν καὶ ταῦτα, ὅτι, καὶ ἂν διὰ μίαν στιγμὴν πα-
 ραδεχθῶμεν ὅτι ἡ διδασκαλία αὐτοῦ γίνεται τελεσφόρος καὶ
 ἐπωφελής, τὸ ὅποιον εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι ποσῶς δὲν ὑπάρχει,
 καὶ τότε πάλιν λέγομεν ὅτι ἡ διατήρησις του ἀποβαίνει λίαν
 βαρύτιμος καὶ ἀφόρητος· διότι πόσους μαθητὰς διδάσκει; Θεοῦ
 θέλοντος, ὀκτώ, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, καὶ ἂν ἐπανέλθωσι καὶ οἱ
 μὴ ἐμφανισθέντες εἰς τὰς ἐξετάσεις, γίνονται δέκα οἱ πάντες.
 Ἄλλ' ἡ εὐεργετικωτάτη ἐνορία τοῦ Σταυροδρομίου, ἀντὶ νὰ δα-
 πανᾷ τοσαύτην ὑπέρογκον χρηματικὴν ποσότητα εἰς τὴν διδα-
 σκαλίαν ὀκτώ ἢ δέκα μόνον μαθητῶν, καὶ διδασκαλίαν τοιαύτην,
 ὅποιαν περιεγράψαμεν ἀνωτέρω, δὲν εἶναι προτιμότερον καὶ
 εὐεργετικώτερον νὰ πέμψῃ οὐ μόνον τοὺς μαθητὰς αὐτοὺς ἀλλὰ
 καὶ ἔτι πλείονας τούτων, ἂν ἔχι εἰς τὴν Ἑλλάδα, τῆς ὁποίας ὁ
 Χρυσοβέργης τοὺς μὲν καθηγητὰς κατηγορεῖ ὡς ἀμαθεῖς καὶ ὡς
 φθονοῦντας δῆθεν καὶ ἐπιβουλεύοντες αὐτὸν διὰ τὰ φῶτά του,
 τὰ δὲ παιδευτικὰ καταστήματα ὡς καταγῶγια δῆθεν διαφθορᾶς,
 τοῦλάχιστον εἰς τινὰ τῶν ἐν Εὐρώπῃ διαφόρων ἀκαδημιῶν, ὥστε
 οὐ μόνον οἱ νέοι οὗτοι ν' ἀποκατασταθῶσιν ἐπιστήμονες, καὶ νὰ
 ὠφελήσωσι μετὰ ταῦτα διὰ τῶν γνώσεών των καὶ τὴν κοινω-
 νίαν, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐεργεσία νὰ λάβῃ χαρακτῆρα ὑψηλότερον,
 καὶ νὰ δοξασθῇ καὶ ἡ ἐνορία ὀλόκληρος ἐπὶ τῇ ἀγαθοεργῷ ταύτῃ
 πράξει;

Ἄλλ' ἡ διατήρησις τοῦ Χρυσοβέργη ἀποβαίνει ἔτι ἀφορητο-

τέρα καὶ δι' ἄλλους οὐχ ἦττον ἀποχρῶντας λόγους, διὰ τε τὸ
 ἀποκλειστικὸν αὐτοῦ δηλαδὴ σύστημα, τὸ ὅποιον ἐξ ὑπαρχῆς
 ἠκολούθησε, καὶ διὰ τὴν πολυτέλειαν, τὴν ὅποιαν εἰς τὸ οἰκο-
 νομικὸν τῆς σχολῆς εἰσήγαγεν· ἐπειδὴ παραλείπομεν τὸν τρι-
 πλοῦν κατ' ἐπανάληψιν χρωματισμόν, τὸν ὅποιον ἔδωκεν, ἅμα
 ἐλθὼν, εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς σχολῆς ὁ εἰς τὰ ποικίλα ἀρεσκό-
 μενος Χρυσοβέργης· παραλείπομεν ὅτι ἐπεχείρησε νὰ ἐπισκευάσῃ
 πέρυσιν τὴν καλῶς ἔχουσαν δεξαμενὴν τῆς σχολῆς, καὶ ἤνοιξε
 διὰ τούτου πληγὴν ἀπεράντων δαπανῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν· πα-
 ραλείπομεν καὶ πολλὰ ἄλλα συντομίας χάριν· λέγομεν δὲ μό-
 νον ὅτι διώρισε πρὸ ἐννέα περίπου μηνῶν καθηγητὴν ἰδιαιτερον
 διὰ τὴν διδασκαλίαν μόνον τῶν μαθηματικῶν μιᾶς μόνης τά-
 ξεως, τῆς ἀνωτάτης· καὶ διὰ τί τοῦτο; Διότι οὔτε αὐτὸς ὁ Χρυ-
 σοβέργης ἐδύνατο νὰ διδάξῃ τὸ μάθημα τοῦτο οὔτε ἄλλος τις
 ἐκ τῶν ὑποδεεστέρων αὐτοῦ διδασκάλων, τοὺς ὁποίους συνήγα-
 γεν εἰς τὸ σχολεῖον ἐκεῖνο, ὡς εἰς ἄλλον τεμπελχανέ· ἀλλ' ὁ
 κύριος Χρυσοβέργης, ὡς τὰ πάντα εἰδὼς, ὑπεσχέθη τὸ κατ' ἀρ-
 χᾶς ν' ἀναδεχθῇ καὶ τὴν διδασκαλίαν ταύτην, καὶ, ἐπιχειρήσας τῷ
 ὄντι αὐτὴν, τὴν ἐξηκολούθησεν ἐπὶ τινὰς μῆνας· πῶς δὲ κατῶρ-
 θωσε τοῦτο, καίτοι μηδεμίαν ἔχων ιδέαν τῆς ἐπιστήμης ταύτης;
 Διὰ τεχνάσματος πολὺ ἐπιδεξίου. Ἦρχισε νὰ μεταφράξῃ ἄλγε-
 βράν τινὰ ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ, καὶ νὰ ὑπγορευῇ εἰς τοὺς μαθητὰς
 νὰ γράψωσι κατὰ τὴν ὥραν τῆς παραδόσεως. Πρωτοφανῆς πα-
 ράδοσις ἀλγέβρας! Ἐπενόησε δὲ τοῦτο, ἵνα δαπανᾶται ἡ ὥρα τῆς
 παραδόσεως εἰς τὴν καθ' ὑπαγόρευσιν γραφὴν, καὶ οὕτω νὰ μὴ
 εὐρίσκηται εἰς τὴν ἀνάγκην ν' ἀναπτύσῃ μάθημα, τὸ ὅποιον
 δὲν ἐννοεῖ. Ἀλλὰ, καὶ ἂν πάντες σιωπήσωσι καὶ εἰς τὴν περι-
 στασίαν ταύτην, οἱ λίθοι τέλος πάντων καὶ οἱ τοῖχοι τῆς σχολῆς
 κεκράξονται! Ὅμως καὶ οὕτως ἐξακολουθῶν, ἠσθάνθη ὁ Χρυσο-
 βέργης ὅτι οὐ παντὸς πλεῖν ἐς Κόρινθον, καὶ ὅτι δὲν θὰ κατορ-
 θῶσιν ν' ἀπατᾶ μέχρι τέλους τοὺς μαθητὰς, οἵτινες ἀναμφιβό-
 λως ἐνόησαν τὸ τέχνασμα του· καὶ οὕτω μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων
 μηνῶν κατῶρθωσε ν' ἀποτινάξῃ τὸ βᾶρος τοῦτο, καὶ νὰ διορίσῃ,
 ὡς εἶπομεν, καθηγητὴν ἰδιαιτερον διὰ τὴν διδασκαλίαν μόνον
 τῶν μαθηματικῶν μιᾶς μόνης τάξεως· ὥστε διὰ τρεῖς μόνον
 ὥρας τὴν ἐβδομάδα εἶναι ἠναγκασμένη ἡ ἀτυχὴς σχολὴ τῶν

Εἰσουδίωv νὰ δαπανᾷ πεντακόσια γρόσια τὸν μῆνα, τὸ ὁποῖον ὑπερβαίνει πᾶσαν πολυτέλειαν τῷ ὄντι. Καίτοι δὲ τῆς ἀλγέβρας τοῦ Βάφα ἐγκριμένης καὶ εἰσηγμένης πανταχοῦ τῆς τε ἐλευθέρας Ἑλλάδος καὶ τῆς μὴ ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ πωλουμένης καὶ ἐνταῦθα εἰς τὴν μετρίαν τιμὴν τῶν δέκα γροσίων, ὁ πλεονεκτικὸς Χρυσοβέργης εἰσάγει ἄλλην ἀλγεβραν, μὴ διδασκομένην μηδαμοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ διὰ τοῦτο εἰς εὐτελεστάτην τιμὴν πωλουμένην, καί, λαβὼν ἐξ Ἀθηνῶν πολλὰ ἀντίτυπα χάριν ἐμπορίου, ἀναγκάζει τοὺς μαθητὰς ν' ἀγοράζωσι παρ' αὐτοῦ τὸ βιβλίον τοῦτο εἰς τὴν ὑπέρογκον τιμὴν τῶν εἴκοσι πέντε γροσίων.

Πᾶς δὲ ἄλλος ἐκτὸς τοῦ Χρυσοβέργη, ἔστω καὶ ἀγράμματος, ἐπιθυμῶν εἰλικρινῶς τὴν πρόοδον τῆς σχολῆς, ἀντὶ νὰ βαρύνῃ τὴν ἐκκλησίαν διὰ τῆς πολυτελοῦς δαπάνης τῶν πεντακοσίων κατὰ μῆνα γροσίων, ἤθελε προτιμήσει νὰ διατηρῇ ἐν τῇ σχολῇ διδάσκαλον δυνάμενον νὰ παραδώσῃ ἐπιτυχῶς καὶ τὰ μαθηματικά καὶ ὁποιοῦνδήποτε τῶν λοιπῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων, καὶ χρεῖας τυχοῦσης, καὶ αὐτὰ τὰ λατινικά· καὶ τοιοῦτοτρόπως νὰ μὴ ἦναι καταδεδικασμένοι καὶ οἱ ταλαίπωροι τῆς δευτέρας καὶ πολυπληθεστέρας τάξεως μαθηταὶ νὰ βασανίζωνται ὑφ' ἐνὸς Καλαμποκίδου, διδασκόμενοι ὑπ' αὐτοῦ πέντε ὀλόκληρα ἔτη κατ' ἐπανάληψιν τὴν πρακτικὴν ἀριθμητικὴν μέχρι μόνων τῶν κλασματικῶν ἀριθμῶν καὶ πῶποτε μὴ δυνάμενοι νὰ υπερβῶσιν αὐτούς, εἰς τοὺς ὁποίους ἅμα φθάνωσι μόλις περὶ τὰ τέλη ἐκάστου σχολειακοῦ ἔτους, ὡς ἐὰν ἀπαντῶσι χάσμα ἀδιέξοδον καὶ ἀνυπέρβλητον, ἐπανακάμπουσι πάλιν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀριθμητικῆς κατὰ τὴν ἐναρξίν τοῦ νέου ἔτους. Τοῦλάχιστον ἰδίαις αἰσθήσεσι γνωρίζομεν, ὅτι πρὸ τριῶν μὲν ἐτῶν διδασκόμενοι οἱ αὐτοὶ μαθηταὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ διδασκάλου τὴν πρακτικὴν ἀριθμητικὴν, εἶχον προβῆν μέχρι τῶν κλασματικῶν ἀριθμῶν· προπέρουσι δέ, ὅτε εἶχε προσδιορισθῆ ὡς κύριον μὲν μαθηματικὸν μάθημα ἡ στοιχειώδης γεωμετρία τρεῖς τῆς ἐβδομάδος, ἡ δὲ πρακτικὴ ἀριθμητικὴ τὰς ἄλλας τρεῖς ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος μόνον πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ ἐλλείποντος μέρους, ὁ καλὸς Καλαμποκίδης κατορθώνει μετὰ παρέλευσιν δύο ἢ τριῶν μηνῶν νὰ παραιτήσῃ τὴν γεωμετρίαν, τὴν ὁποίαν, ἄς ἔχῃ τὸ ἄδικον ὁ Βάφας, ὅστις τὴν

κατέστησε τόσον δυσνόητον καὶ δυσερμῆνευτον, ὥστε περιεπλάκη ὁ ἄθλιος εἰς ἀκάνθας καὶ τριβόλους ὅλως δυσδιεξιτήτους, ἀφ' ὧν μὴ δυνάμενος ἄλλως νὰ ἐξέλθῃ, τῇ βοήθειᾳ καὶ συνάρσει καὶ τοῦ καλοῦ ἐξαδέλφου του Σακκελλαρίδου ἔπεισε τὴν τότε ἐφορείαν, ἣν καὶ ἐπικαλούμεθα μάρτυρα, νὰ παραλειφθῇ ἡ γεωμετρία, ὡς μὴ ἱκανῶν ὄντων δῆθεν τῶν μαθητῶν νὰ τὴν ἐννοήσωσι· καὶ οὕτω περιωρίσθη πάλιν εἰς μόνην τὴν πολυβύβλητον πρακτικὴν ἀριθμητικὴν, ἣν ἀπὸ τοῦδε ἐδίδασκε καθ' ἐκάστην· καὶ ὁμοῦς μέχρι τέλους καὶ τοῦ ἔτους τούτου δὲν ὑπερέβη πάλιν τὰ ἀνυπέρβλητα συνήθη ὅρια τῶν κλασματικῶν ἀριθμῶν· ἀλλὰ δόξα καὶ τιμὴ εἰς τὸν ψυχοπατέρα του Χρυσοβέργην, αἱ περυσιναὶ ἐξετάσεις κατηργήθησαν, καὶ τὰ πάντα ἐγένοντο λίαν καλά. Πλὴν καὶ κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο καὶ πέμπτον ἔτος τῆς διδασκαλίας τῆς ἀριθμητικῆς τί βλέπομεν; Πάλιν τὰ αὐτὰ τοῖς αὐτοῖς, πάλιν τὴν πρακτικὴν ἀριθμητικὴν μέχρι τῶν κλασματικῶν ἀριθμῶν ἐξεταζομένην ἐν ταῖς πρὸ ἡμερῶν γενομέναις ἐνιαιυσίαις ἐξετάσεσιν, αἵτινες κατὰ τοῦτο πρέπει νὰ ὀνομασθῶσι δικαίως πενταετίαι· διότι πέντε ὅλα ἔτη διδάσκεται ἡ πρακτικὴ ἀριθμητικὴ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ διδασκάλου εἰς τοὺς αὐτοὺς μαθητὰς· ὥστε οἱ ταλαίπωροι οὗτοι μαθηταὶ πάσχουσι τὸ τοῦ Σίσυφου τοῦ καταδεδικασμένου ἐν τῷ Ταρτάρῳ νὰ κυλῆ ἐπὶ μεγάλου τινὸς ὄρου βαρὺν λίθον, τὸν ὁποῖον μόλις κατῴρθονεν ὁ ἄθλιος ν' ἀναβιβάσῃ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρου, καὶ πάλιν ὁ λίθος ἐκυλίετο κάτω, βασανίζων οὕτω τὸν ταλαίπωρον Σίσυφον αἰωνίως. Ἀλλ' ὁ Σίσυφος τοῦλάχιστον ἔπασχεν ἄξια ὧν ἔπραξεν, οἱ δὲ ἀθῶοι μαθηταὶ τί ἔπραξαν, καὶ βασανίζονται; Ἀλλὰ χρεωστοῦμεν ἐνταῦθα νὰ μὴ παραλείψωμεν τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ὁ κύριος Καλαμποκίδης κατῴρθωσε τέλος πάντων μετὰ πενταετίαν νὰ υπερβῇ τὰ μέχρι τοῦδε ἀνυπέρβλητα ὅρια τῶν κοινῶν κλασματικῶν ἀριθμῶν, καὶ νὰ πατήσῃ εἰς τοὺς δεκαδικούς κλασματικούς. Εὐγε! κύριε Καλαμποκίδη, εἰσθε ἀξίεπαινος! καὶ θέλομεν ἀπονεύειν πρὸς ὑμᾶς τοὺς δικαίους ἐπαίνους, καὶ ὅταν μετὰ δύο τρία ἔτη πληροφορηθῶμεν σὺν Θεῷ ὅτι ἐτελειώσατε τὴν πρακτικὴν ἀριθμητικὴν, τὴν ὁποίαν ἄλλοι διδάσκαλοι διδάσκουσιν ὀλόκληρον ἐντὸς ἐπτὰ ἢ ὀκτῶ τὸ πολὺ μηνῶν.

Ἀλλὰ μήπως τὴν πρακτικὴν μόνον ἀριθμητικὴν διδάσκονται

30
οὐ μαθηταὶ οὗτοι ὑπὸ τοῦ Καλαμποκίδου ἐπὶ πενταετίαν ὄλην· ὄχι δυστυχῶς, ἀλλὰ καὶ τὴν στοιχειώδη γεωγραφίαν καὶ τὴν γραμματικὴν [τὸ τεχνολογικὸν δηλαδὴ μέρος τῆς γραμματικῆς μόνον], τὰ ὅποια ἀμφότερα διδάσκονται ἔτι καὶ νῦν. Μάρτυρα δὲ τούτων ἀξιοπίστον δυνάμεθα εὐτυχῶς νὰ φέρωμεν τὸν ἐντυμότετον ἐν ἐμπόροις κύριον Πέτρον Σκυλίτσην, μέλος ὄντα τῆς νῦν ἐφορείας, ὡς ἦτο μέλος καὶ τῆς πρὸ πέντε ἐτῶν, ὅτε διωρίσθη καὶ ὁ Καλαμποκίδης διδάσκαλος τῆς σχολῆς ταύτης. Ὁ κύριος Σκυλίτσης γνωρίζει, δὲν ἀμφιβάλλομεν, καὶ τὸν διδάσκαλον, καὶ τὰ ὅποια ἐδίδασκε καὶ διδάσκει μαθήματα, καὶ τοὺς μαθητὰς αὐτοὺς ἴσως, οἵτινες ἂν δὲν ἦναι ὅλοι οἱ τότε, ἀλλ' ἀνεχώρησάν τινες βαρυνθέντες, ἢ προσετέθησαν καὶ ἄλλοι νέοι, τοῦλάχιστον τὸ πλεῖστον μέρος αὐτῶν εἶναι ἐκ τῶν ἀρχαίων καὶ ἀτυχῶν ἐκείνων μαθητῶν· καὶ δύναται ὁ κύριος Σκυλίτσης νὰ μαρτυρήσῃ, ἂν λέγωμεν ὄλην τὴν ἀλήθειαν, ἢ διαστρέφωμεν αὐτήν. Ἐπειτα τί πρέπει νὰ περιμένῃ τις παρ' ἀνθρώπου, ὅστις οὐ μόνον εἶναι ἄγευστος ἀνωτέρας ἐπιστημονικῆς καὶ συστηματικῆς παιδείας, ἀλλ' οὐδ' αὐτὰ τὰ ἐγκύκλια γυμναστικά μαθήματα δὲν εἶχε τὴν τύχην νὰ διδαχθῆ; Διότι ἤκουσε μαθήματα τινα μόνον ἐν τῷ ἐν Ναυπλίῳ γυμνασίῳ, καθ' ἣν ἐποχὴν τοῦτο εὐρίσκετο εἰς μεγίστην ἀτέλειαν· καὶ ἐπιμένως δὲν ἐγεύθη οὔτε μαθηματικῶν οὔτε φιλοσοφίας οὔτε ἱστορίας, ἅτινα πάντα ταῦτα μορφόνουσι καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ δύναται τις ἴσως νὰ ἐρωτήσῃ, πῶς λοιπόν, τοιοῦτος ὢν, κατάρθωσε νὰ διατηρηθῆ πενταετίαν ὄλην, καὶ νὰ διατηρῆται ἔτι καὶ νῦν ἐν τῷ σχολείῳ; Εἰς τοῦτον ἀποκρινόμεθα, ὅτι ἡ ἀλώπηξ αὕτη τὸ κατάρθωσε μόνον διὰ τῆς ἀλωπεκῆς, ἣτις φαίνεται καὶ ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἀείποτε ἐζωγραφημένη, διὰ τῆς κολακείας, τοῦ δόλου καὶ τῶν τοιούτων. Ἀξιοσημείωτον δὲ νομίζομεν ἐνταῦθα καὶ τὴν φαινομένην ἀντίθεσιν μεταξὺ τῆς διδασκαλίας τοῦ διδασκάλου καὶ ψυχοπατέρα Χρυσοβέργη, ὅστις, ὡς εἶδομεν, ἐξώκειλεν εἰς τὴν ὑπερβολὴν τῆς πληθύος ἐκείνης καὶ ποικιλίας τῶν μαθημάτων, καὶ τῆς τοῦ μαθητοῦ καὶ ψυχουῖοῦ Καλαμποκίδου, ὅστις, ὅλως τὴν ἀντίθετον βαδίζων, ἐξώκειλεν εἰς τὴν ἔλλειψιν, διδάσκων ἐπὶ πενταετίαν ὄλην τὸ τεχνολογικὸν τῆς γραμματικῆς μέρος τὴν πρακτικὴν ἀριθμητι-

31
κὴν καὶ τὴν στοιχειώδη γεωγραφίαν, καὶ ταῦτα ὄχι ὀλοκλήρως παραλείπομεν δὲ νὰ ἐξηγήσωμεν τὸν τρόπον, καθ' ὃν τὰ ἐδίδαξαν, ἀφίνοντες εἰς τὸν ἀναγνώστην νὰ συμπεράνη οἰκοθεν.

Ἴνα δὲ λάβῃ ὁ ἀναγνώστης ἰδέαν τινα περὶ τῆς ποιότητος καὶ τοῦ ἄλλου προσωπικοῦ τῶν διδασκάλων τῆς σχολῆς ταύτης, προσθέτομεν καὶ περὶ αὐτῶν ὀλίγα τινα. Καὶ περὶ μὲν τοῦ λεγομένου ἄλλοτε μὲν Ἰωαννίδου ἄλλοτε δὲ Σακκελλαρίδου, ὅστις ταλαντεύεται μεταξὺ τῶν δύο τούτων ὀνομάτων, μὴ ἤξεύρων ποῖον ποῖου νὰ προτιμήσῃ, νομίζων ὅτι τὸ ὄνομα συνιστᾷ τὸν ἀνθρώπον, περὶ τούτου λέγομεν ὅτι, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῶν προῤῥηθέντων, εἶναι ὁ καλῶς ἐξάδελφος τοῦ Καλαμποκίδου καὶ ψυχουῖος καὶ οὗτος καὶ πιστὸς μαθητὴς τοῦ Χρυσοβέργη· λέγομεν δὲ πιστὸς, καθότι, ὅτε ὁ Χρυσοβέργης διωρίσθη καθηγητῆς τοῦ ἐν Ναυπλίῳ γυμνασίου, ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἕξιν αὐτοῦ ἤρχισε νὰ ραδιοῦργῃ κατὰ τε τῶν συναδέλφων του καὶ τοῦ προϊσταμένου του γυμνασάρχου κυρίου Λεοντίου, καὶ διὰ τοῦτο οἱ μαθηταί, βδελυχθέντες αὐτόν, τὸν ἐγκατέλιπον ἐπὶ παραδόσεως ἅπαντες· μόνον οἱ τοιοῦτου διδασκάλου ἀξιοὶ μαθηταὶ Σακκελλαρίδης καὶ Καλαμποκίδης ἔμειναν εἰς αὐτόν πιστοί, ὡς αὐτοὶ οὗτοι διηγοῦνται· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ποσῶς δὲν ὠφέλησε τὸν Χρυσοβέργην, ὅστις ἀμέσως ἀπεβλήθη ἐκεῖθεν. Ἡ δὲ ἀνατροφή καὶ σπουδὴ καὶ τούτου εἶναι αὐτὴ ἐκείνη τοῦ Καλαμποκίδου, μεθ' οὗ καὶ συναντράφη καὶ συνεσπούδασεν ἐν Ναυπλίῳ· ἡ δὲ παρατηρουμένη διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο τούτων εἶναι μόνον κατὰ τὴν χρονικὴν διάρκειαν τῆς ἐν τῇ σχολῇ τῶν Εἰσοδίων διδασκαλίας των· διότι ὁ Ἰωαννιδόσακκελλαρίδης οὗτος διδάσκει τοὺς αὐτοὺς μαθητὰς τὴν πρακτικὴν ἀριθμητικὴν τὴν γραμματικὴν καὶ τὴν γεωγραφίαν ὄχι ἐπὶ πενταετίαν, ὡς ἐκεῖνος, ἀλλ' ἐπὶ τριετίαν, ἀκολουθῶν ὅμως πάντοτε τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν τοῦ Καλαμποκίδου· διότι, τριετίαν διδάσκων, διήλθε μόνον τὸ πολλοστημόριον τῶν ὁποίων διδάσκει μαθημάτων· ὥστε, Θεοῦ θέλοντος, μετὰ τρία τέσσαρα ἔτη τελειώνει καὶ οὗτος. Ἐπειτα δὲν ἔχομεν χρεῖαν ν' ἀκριβολογήσωμεν τόσον περὶ τούτου· διότι ἐγένετο ἤδη πρὸ πολλοῦ γνωστὸς εἰς τὸ κοινὸν διὰ τινος διφύλλου ἢ τριφύλλου ἐρεσχελίας, τὴν ὁποίαν πρὸ δύο περίπου ἐτῶν ἔγραψε καὶ ἐδημοσίευσεν, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ζωγραφεῖ ἀκριβέστατα αὐ-

τὸς ἑαυτὸν, οἷός τις εἶναι, καὶ τί δύναται, ζωγραφεῖ ὅλον αὐτοῦ τὸν χαρακτήρα καὶ τὴν ποιότητα· ἐπειδὴ καταφαίνεται ἐν τῇ ἔρεσχειλίᾳ ἐναργῶς παχυλωτάτη ἀμάθεια, παντελὴς ἀναγωγία, ὀργὴ ἀκατάσχετος καὶ μανιώδης καὶ οὐδὲν ὑγιές, ἔτι δὲ ὕβρεις βάνουσοι καὶ καπηλικαί, τὰς ὁποίας τὸ κοινὸν κατέκρινε καὶ ἀπεδοκίμασε μετ' ἀγανακτήσεως. Καὶ κατὰ τίνος ἐγράφησαν τὰ τοιαῦτα; Κατὰ ἀνθρώπου, ὅστις ἀνύψωσεν ἀμφοτέρους τοὺς ἐξαδέλφους τούτους ἐκ τῆς κοπρίας, τὸν μὲν Καλαμποκίδην, τέως ἄντα παιδαγωγὸν θεράποντα τῶν νηπίων τέκνων οἰκογενείας τινὸς ἐν Ἀθήναις ἐπὶ μισθῷ· μέχρι μὲν τίνος εἴκοσι δραχμῶν μετὰ παρέλευσιν δὲ δύο ἢ τριῶν ἐτῶν μέχρι τῶν ἐξήκοντα, τὸν δὲ διώνυμον ἐκείνον, τέως ἄντα διδάσκαλον τῆς κατωτάτης τάξεως τοῦ ἐν Ναυπλίῳ σχολείου ἐπὶ μισθῷ ὀγδοήκοντα δραχμῶν.

Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὸν μετὰ τοῦτον, τὸν λεγόμενον Σφέτσον, τὸν ἄνδρα μὲν τὴν ἡλικίαν παιδα δὲ τὸν νοῦν· «οὐ γὰρ πλήθει ἐτῶν ἡλικία μεμέτρηται»· περὶ τούτου λέγομεν τὸ σφώτατον ἐκεῖνο καὶ προσφυστάτον γνωμικόν, ὅτι «καὶ στολισμὸς ἀνδρὸς καὶ βῆμα ποδὸς καὶ γέλως ὀδόντων ἀναγγέλλει τὰ περὶ αὐτοῦ.» Ὁ παῖς οὗτος, διδασκῆς ἐν τινὶ τῶν ἐν Σμύρνῃ σχολείων στοιχειώδη τινὰ μαθήματα ἐν ἧ δύο τὸ πολὺ ἔτη, ἤρξατο νὰ μετέρχεται τὸν γραμματοδιδάσκαλον ἐν μιᾷ ἢ δυσὶν οἰκίαις, διδάσκων τὰ νήπια ἀνάγνωσιν ἐπὶ μισθῷ μηνιαίῳ πεντήκοντα γροσίων· μετὰ τινὰ δὲ χρόνον ἐπὶ τῆς πολυθρῦλλήτου διευθύνσεως τοῦ Χρυσοβέργη διωρίσθη ὑπ' αὐτοῦ, ὑποσκελίσαντος προηγουμένως πάντα ἱκανὸν διδάσκαλον καὶ τῆς σχολῆς ἐκείνης, νὰ διδάσκη εἰς τὸ κατώτατον τμήμα τῆς προπαρασκευαστικῆς τάξεως τῆς Εὐαγγελικῆς σχολῆς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὰ χειρικὰ καὶ φραγγικὰ τοῦ Χρυσοβέργη ἐπὶ ὀκτῶ ὀλοκλήρους ὥρας καθ' ἑκάστην, λαμβάνων μισθὸν μηνιαῖον διακόσια γρόσια τὰ πάντα· ἀποσκορακισθέντος δ' ἀκολούθως ἐκείθεν κακοῦ κακῶς τοῦ Χρυσοβέργη καὶ τῶν περὶ αὐτὸν κολάκων, ὧν εἰς οὗτός ἐστι, τότε ὁ παῖς μετέβη ἐνταῦθα, τύχην διώκων· ἀφ' οὗ δὲ μετὰ παρέλευσιν χρόνου διωρίσθη ὁ Χρυσοβέργη, ἵνα μαστίσῃ καὶ τὴν κοινωνίαν ταύτην, διευθυντῆς τῆς ἐνταῦθα σχολῆς τῶν Εἰσοδίων, καὶ ἐκαθάρισε προηγουμένως τὴν σχολὴν ἀπὸ παντὸς ἱκανοῦ διδασκάλου, τότε, ἵνα

συμπληρώσῃ τὴν περὶ αὐτὸν συμμορίαν ἐξ ὁμοειδῶν χιμαθείας στοιχείων, ἔσπευσε νὰ προσλάβῃ καὶ νὰ ἐγκολπωθῇ καὶ τὸν παῖδα τοῦτον ὡς διδάσκαλον τῆς σχολῆς, ἐπιδαψιλεύων αὐτῷ ἐκ τοῦ πτωχοῦ τῆς σχολῆς ταμείου μισθὸν καθηγητοῦ γυμνασίου διὰ τριῶν ὥρων ἡμερησίων ἐργασίαν ἀντὶ τῶν ἐν Σμύρνῃ διακοσίων γροσίων καὶ ὀκτῶ ὥρων. Τότε δὴ τότε ὁ παῖς ἐξέστη φρενῶν, καὶ, ὡς τὰ νήπια, ὅταν δωρηθῶσι τι ὀπωσοῦν λόγου ἄξιον, ὅπερ πώποτε οὐκ εἶδον, ἤρξατο κομπάζειν καὶ μεγαλαυχεῖν καὶ συγκαταλέγειν τῷ ὄντι καὶ ἑαυτὸν τοῖς διδασκάλοις. Πόσον δὲ πρέπει νὰ ἐκπλαγῇ τις, ὅταν ἀκούσῃ ὅτι ὁ κύριος Χρυσοβέργη, ἐνεργήσας νὰ ὀνομασθῇ ἔφορος δῆθεν ὑπὸ τῆς κυρίας Κυπριώτου εἰς τὸ ὑπ' αὐτῆς διευθυνόμενον σχολεῖον τῶν κορασίων, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἤδη τὸν ἀνάλογον ἀριθμὸν τῶν ἐλλήνων διδασκάλων, καθιστᾷ ἀμέσως τὸν παῖδα τοῦτον, καίτοι διδάσκοντα ἤδη ἐν τῇ σχολῇ τῶν Εἰσοδίων, διδάσκαλον καὶ τοῦ σχολείου ἐκείνου, ἵνα διδάσκη τὰ χειρικὰ καὶ φραγγικὰ τοῦ ψυχοποτέρα του, εἰσαγομένου οὕτω τοῦ κατ' εὐφημισμὸν λεγομένου *συστήματος*, τὸ ὁποῖον δῆθεν οὐδεὶς ἄλλος δύναται νὰ ἐννοήσῃ οὐδὲ νὰ διδάξῃ ἐκτὸς τοῦ γραμματικωτάτου τούτου παιδός, καὶ περιοριζομένων τῶν μέχρι τοῦδε διδασκάλων μόνον εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ κειμένου τῶν συγγραφέων καὶ εἰς τὴν τεχνολογίαν. Ὡς οὐδὲν δ' ἐλογίσαστο ὁ συστηματικὸς οὗτος Χρυσοβέργη τὸν διὰ τῆς πράξεώς του ταύτης προσαπτόμενον μῶμον εἰς τὸν χαρακτήρα τῶν προὑπαρχόντων ἐν τῷ σχολείῳ ἐκείνῳ διδασκάλων, οἵτινες ἐξασκοῦσιν ἐνταῦθα πρὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα εὐδοκίμως καὶ ἐπιτυχῶς. Ἀλλ' ἐρωτῶμεν τὸν μεθοδικώτατον Χρυσοβέργην, πότε ἤκουσθη, ἢ σπουδὴ ἐφάνη τοιαύτη τραγελαφικὴ μέθοδος, καθ' ἣν ἄλλος διδάσκει τὴν γραμματικὴν, καὶ ἄλλος ἐρμηνεύει τὸ κείμενον τῶν συγγραφέων, καὶ παραδίδει τὴν τεχνολογίαν, ἧτις οὐδὲν ἄλλο εἶναι, εἰ μὴ ἐφαρμογὴ τῶν τῆς γραμματικῆς κανόνων; Τὸ καθ' ἡμᾶς εἰς τὴν ἀλλόκοτον ταύτην μέθοδον δὲν βλέπομεν εἰ μὴ διαστροφὴν τῶν ἰδεῶν τοῦ μαθητοῦ, καὶ οὐδὲν λογικόν, οὐδὲν ὑγιές· ἀλλ' ἐξέστω τῷ Χρυσοβέργῃ ὡς δημιουργῷ τῆς δημιουργίας ἐπινοεῖν καὶ δημιουργεῖν καὶ τοιαύτας χιμαιρικὰς μεθόδους

καὶ ἐφαρμόζειν αὐτὰς διὰ τοῦ παιδὸς ὑπὸ τὸ εὐφημον ὄνομα σύστημα.

Ἄν δὲ πρέπη νὰ εἴπη τίς τι καὶ περὶ τῆς λεγομένης ἱστορίας τοῦ Χρυσοβέργη, τὴν ὁποῖαν ἐκδίδει ἀδιακράτως ἐνταῦθα κερδοσκοπίας χάριν, καὶ περὶ τῆς πολυμεροῦς γραμματικῆς αὐτοῦ, ἣν ἐψεύσαμεν ἀνωτέρω, λέγομεν ἐν συντόμῳ ἐνταῦθα, ὡς μέλλοντες ἀλλαχοῦ νὰ ἐπικρίνωμεν δεόντως ἀμφοτέρω, περὶ μὲν τῆς πρώτης, ὅτι ἐπεχείρησεν αὐτὴν ἐν Ἀθήναις πρὸ ἑξ ἡδὴ ἐτῶν ἀπὸ τοῦ 1844, ὅτε ἐξέδωκε τὸ πρῶτον φυλλάδιον, τὸ ὁποῖον ὑπέβαλε τότε εἰς τὸ ἐπὶ τῆς παιδείας ὑπουργεῖον, ἐξαιτούμενος τὴν ἐγκρισιν αὐτοῦ ὡς διδακτικοῦ βιβλίου· τὸ δὲ ὑπουργεῖον συνέστησεν ἐπιτροπὴν ἀνδρῶν πεπαιδευμένων καὶ σοφῶν, οἵτινες, λαθόντες ὑπ' ὄψιν καὶ θεωρήσαντες τὸ φυλλάδιον ἐκεῖνο, εὔρον αὐτὸ ἐπιστημονικῶς μὲν οὐ μόνον ἀμέθοδον ἀλλὰ καὶ ὅλως παιδαριῶδες, θρησκευτικῶς δὲ βλάσφημον κατὰ τῶν οὐσιωδεστάτων τῆς ἀμωμῆτου ἡμῶν πίστεως. Ἔνεκα λοιπὸν τούτου ἀπεδοκιμάσθη μὲν ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ἐκείνης, ἀπερρίφθη δὲ ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τὸ ἐν Ἀθήναις τέως τυπωθὲν ἐκεῖνο μέρος τῆς λεγομένης ἱστορίας τοῦ Χρυσοβέργη. Περὶ δὲ τούτου ἂν ἐρωτηθῆ ἡ ἡδὴ μὲν διατρίβων ἐνταῦθα τότε δὲ εἰσηγητῆς τοῦ ὑπουργείου τῆς παιδείας κύριος Ι. Ν. Λεβαδεύς, φρονοῦμεν ὅτι δὲν θέλει ἀρνηθῆ νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀλήθειαν ταύτην.

Περὶ δὲ τῆς γραμματικῆς τοῦ Χρυσοβέργη λέγομεν, ὅτι αὕτη, ἐκδεδομένη ἐν Ἀθήναις τὸ 1842, συγκροτεῖται ἐκ τριῶν ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένων μερῶν, ὧν ὁ Χρυσοβέργης ὀνομάζει τὸ μὲν πρῶτον ἐγχειρίδιον τὸ δὲ δεύτερον παράρτημα τὸ δὲ τρίτον δημιουργίαν· καὶ τοῦτο ἵνα καταστήσῃ ὅσον οἶόν τε ὑπέρογκον τῆς γραμματικῆς του τὴν τιμὴν, ἀναβαίνουσαν οὕτω περὶ τὰ εἴκοσι γρόσια· εἶναι δὲ ἄθροισμα τύπων καὶ τινων κανόνων, συνειλεγμένων ἐκ διαφόρων ἄλλων γραμματικῶν καὶ ἀτάκτως τῆδε· κακεῖσε ἐρρίμμένων ἄνευ μεθόδου οὐδεμιᾶς· ἔτι δὲ μεταχειρίζεται ἐν αὐτῇ, ἵνα νομισθῆ, ὅτι ἐφευρίσκει νέον τι, καὶ πολλοὺς καινοφανεῖς ὅρους, μὴ σημαίνοντας τὴν ἀκριβῆ τῶν πραγμάτων ἐννοιαν, ἀντὶ τῶν μέχρι τοῦδε ὑπὸ πάντων τῶν γραμματικῶν παραδεδεγμένων καὶ ἐγκεκοιμένων γραμματικῶν ὄρων. Πάντα ταῦτα καὶ ἄλλα πλεῖστα παράλογα καὶ ἄμοιρα πάσης λογικῆς

καὶ ἐπιστημονικῆς τάξεως καὶ συναφείας ἀποτελοῦσι τὸ βιβλίον τοῦτο τοσοῦτον ἀμέθοδον, ὥστε οὐ μόνον δὲν ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως ὡς διδακτικόν, ἀλλ' οὐδὲ διδάσκεται οὐδαμοῦ τῆς Ἑλλάδος οὐδὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὐδ' ἀλλαχοῦ. Ὅμως, καὶ τοιαύτης οὔσης τῆς γραμματικῆς ταύτης, ὁ δημιουργὸς αὐτῆς Χρυσοβέργης δὲν συνεστάλη, ὡς ἐπληροφορήθημεν, νὰ ἐμφανισθῆ πρὸ τινων ἐβδομάδιων καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀγίους γέροντας, τοὺς σεβασμιωτάτους ἀρχιερεῖς, καὶ ν' ἀποπειραθῆ νὰ ἐξαπατήσῃ τινὰς, προτείνων αὐτοῖς νὰ εἰσαγάγῃ τὴν ἀμεθοδίαν του ταύτην καὶ εἰς αὐτὴν τὴν μεγάλην τοῦ γένους σχολὴν ὡς καὶ εἰς τὴν ἐν Φαναρίῳ προπαρασκευαστικὴν, καὶ λέγων ἀσυστόλως ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Χρυσοβέργη εἶναι γνωστὸν πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης, καὶ ἀπολαύει εὐρωπαϊκὴν ὑπόληψιν. Καὶ ποῦ εἶδες σύ, Χρυσοβέργη, ὀλοτελῶς τὴν Εὐρώπην, ἢ ποῦ σὲ εἶδε, καὶ πότε σὲ ἤκουσεν ἡ Εὐρώπη, καὶ τόλμᾳς νὰ λέγῃς ὅτι ἀπολαύεις εὐρωπαϊκὴν ὑπόληψιν; πόθεν ἢ ποῦ φανείσαν ἢ ὑπὸ τίνος μαρτυρουμένην; Δὲν ἐφείσθης τέλος πάντων οὐδὲ τῶν ἀγίων γερόντων, ἀλλ' ἠθέλησας καὶ αὐτοὺς ἔτι ν' ἀπατήσῃς, ἐν ᾧ ὤφειλες νὰ τοὺς σεβασθῆς; Ἐπειτα ἐνόμισας ὅτι δύνασαι νὰ τοὺς ἀπατήσῃς, ἢ εἶναι ἱκανοὶ ν' ἀπατηθῶσι; Προλαμβάνομεν ἐν τοσοῦτῳ νὰ εἴπωμεν εἰς τοὺς σεβασμιωτάτους ἀρχιερεῖς, εὐλαβῶς ἀσπαζόμενοι τὴν ἀγίαν αὐτῶν δεξιάν, ὅτι, ὅσον δύνανται, μακρὰν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τούτου, ἵνα μὴ μιανθῶσι.

Τοῦτος εἶναι ὁ χαρακτήρ καὶ ἡ διαγωγή, τὰ ὁποῖα ἔδειξεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Χρυσοβέργης ἐντὸς ἐνὸς καὶ μόνου ἔτους, τοιαύτη ἢ ἐνιαύσιος διεύθυνσις καὶ διδασκαλία αὐτοῦ ἐν τῇ τῶν Εἰσοδίων σχολῇ, τοιαύτη ἢ περιστοιχίζουσα αὐτὸν ὁμοειδῆς καὶ ὁμοούσιος αὐτῷ συμμορία, καὶ τοιαῦτα ἐν συντόμῳ τὰ λεγόμενα συγγράμματα αὐτοῦ. Σεβόμενοι δὲ τὸ κοινὸν καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς, δὲν ἠθέλησαμεν νὰ ψαύσωμεν οὐδόλως οὔτε τὴν ἐν Ἐπτανήσῳ διαγωγὴν αὐτοῦ οὔτε τὴν ἐν Ναυπλίῳ οὔτε τὴν ἐν τῷ Ἀθήνησι διδασκαλίῳ οὔτε τὴν ἐν Σμύρνῃ ἐσχάτως, καίτοι γινώσκοντες πάντα ταῦτα μετὰ πάσης τῆς ἐνδεχομένης λεπτομερείας καὶ ἀκριβείας· ἀλλ' ἐξεθέσαμεν ἀπλῶς πρὸς γνῶσιν καὶ φωτισμὸν τοῦ κοινοῦ καθ' ἣν ἐδώκαμεν ὑπόσχεσιν, ἀρχόμενοι τοῦ λόγου, μόνον τὰς ἐνταῦθα ἐνιαυσίους αὐτοῦ πράξεις, τῶν ὁποίων

αὶ ὀνομασίαι ἂν φαίνωνται ἐνιαχοῦ τῆς διατριβῆς ἡμῶν πικραὶ διὰ τὸν κύριον Χρυσοβέργην, κατὰ τοῦτο δὲν πταίομεν ἡμεῖς, ὡς μὴ δυνάμενοι ν' ἀποφύγωμεν τὰ ὀνόματα, προκειμένου λόγου νὰ ἐκφράσωμεν τὰ πράγματα· ἡμεῖς μάλιστα πρὸς χάριν αὐτοῦ ἐπροσπαθήσαμεν νὰ μετριάσωμεν, ὅσον οἶον τ' ἦν, τὰς ἐκφράσεις ἡμῶν, μὴ ἀξιώσαντες νὰ μιμηθῶμεν αὐτόν, ὅστις, ὅποτεδ' ἴποτε ἢ ἔγραψεν ἢ ἐλάλησε κατὰ τινος, μετεχειρίσθη μόνον ὕβρις, μηδ' ὀνομάσαντες πού αὐτὸν λόγου χάριν ἀγύρτην, ἣτις εἶναι ἀρχαία αὐτοῦ ἐπωνυμία, ἀποδοθεῖσα αὐτῷ δικαίως καὶ προσφυῶς ὑπὸ τοῦ Κ. Ρύσιου διὰ τῆς ἐν Μονάχῳ ἐκδοθείσης τῷ 1839 διατριβῆς αὐτοῦ, ἣν ἐπέγραψεν Ο ΜΙΣΑΓΥΡΤΗΣ, καὶ δι' ἧς ἀνεκάλυπτε καὶ κατέκρινε τὸ τότε φωραθὲν φιλολογικὸν κλέμμα αὐτοῦ. Ἐπειδὴ ὁ κύριος Χρυσοβέργης, ὅστις ἀείποτε ἐκαπληεύθη τὴν ἱεράν παιδείαν, καὶ ἐξεπόρνευσε τὰς Μούσας, τυχῶν πού τὴν γνώμην γερμανοῦ τινος φιλολόγου, τοῦ Μαιτσνέρου, ἂν δὲν ἀπατώμεθα, περὶ τῆς ὀρθῆς καὶ ἀκριβοῦς ἐρμηνείας χωρίου τινὸς τοῦ κατὰ Λεωκράτους λόγου τοῦ Λυκούργου, τέως ἐφθαρμένου καὶ ὡς ἐκ τούτου δυσνοήτου καὶ δυσερμνεύτου, ἀμέσως ὁ καλὸς οὗτος σφετερίζεται τὴν ἀλλοτρίαν ταύτην ἀνακάλυψιν, καί, οὐδόλως αἰσχυρόμενος οὐδὲ αἰδούμενος οὔτε τὸ κοινὸν οὔτε ἑαυτόν, σπεύδει νὰ δημοσιεύσῃ αὐτὴν διὰ τινος τῶν ἐλληνικῶν ἐφημερίδων ὡς ἰδίαν ἑαυτοῦ ἀνακάλυψιν καὶ προῖόν τοῦ νοῦς του. Τούτου ἕνεκα ὁ μακαρίτης Ρύσιος, ὅστις συνεπλήρου τότε ἐν Μονάχῳ τὰς φιλολογικὰς καὶ φιλοσοφικὰς αὐτοῦ σπουδὰς, ἰδὼν τὴν ἐφημερίδα ἐκείνην, καί, καθὼς ἔλλην, αἰσχυρόμενος νὰ παρουσιασθῇ ἐνώπιον τῶν ἐν Μονάχῳ φιλολόγων ἕνεκα τῆς αἰσχρᾶς ταύτης τοῦ Χρυσοβέργη κλοπῆς, δι' ἧς ἐκηλίδου τὸν ἐλληνικὸν χαρακτῆρα, ἐστιγματίσει τὸν κλέπτην δεόντως διὰ τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης διατριβῆς, ἀποκαλῶν αὐτὸν ἀγύρτην καὶ ἄλλα. Ἐπειτα οὐδὲ ἀναιδείην ἐπιειμένον καὶ χαλκοπρόσωπον ὀνομάσαμεν αὐτόν πού, ὡς τὸν ὀνόμασεν εὐφυστάτα ἕτερος ἀνὴρ ἐν τοῖς μάλιστα σοφὸς ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις λογίων. Καὶ διὰ τί ἄρα γε ὀνομάζει τὸν κύριον Χρυσοβέργην ἀναιδείην ἐπιειμένον, ὅπερ δηλοῖ τὸν περιβεβλημένον ὡς περ ἱμάτιον τὴν ἀναιδείαν ἀπὸ κυρυφῆς μέχρι ποδῶν, καὶ χαλκοπρόσωπον, ὅπερ σημαίνει τὸν ὅλως ἀνεπίδεκτον τοῦ αἰσθήματος τῆς αἰδοῦς καὶ ἐπομένως ἀναιδέστατον;

Διότι ὁ κύριος Χρυσοβέργης, ὅστις, ὡς εἶπομεν, δὲν ἔχει οὐδὲν ἱερόν, οὐδὲν ὄσιον, δὲν συνεστάλη νὰ ὑβρίσῃ καὶ αὐτὸν τὸν σοφὸν Ἀσώπιον, τὸ ἀγλάισμα ἐκεῖνο τοῦ ἐν Ἀθήναις πανεπιστημίου, ἄνδρα θαυμαζόμενον ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος ἀπάσης, καὶ διὰ τὸν ὁποῖον δύναται τὸ ἔθνος ἡμῶν νὰ ἐγκαυχᾶται. Καὶ διὰ τί ὑβρίσει καὶ τοῦτον; διότι δῆθεν εὔρηκεν εἰς τὸ ὀγκωδέστατον ἐκεῖνο συντακτικὸν αὐτοῦ, ἥτοι τὴν εἰσαγωγὴν, πλεονασμὸν ἐγὼς ν καὶ ἕτερα δύο ἢ τρία τοιαῦτα παρράματα τυπογραφικά. Ἐγραψε δὲ ὁ ὑβριστὴς οὗτος ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων καὶ κατὰ τοῦ πολυμαθοῦς Φιλητᾶ, ὅστις ὅμως, ὡς καὶ πλείστοι ἄλλοι, οὐδ' ἠξίωσε ν' ἀποκριθῆ. Ἐν γένει δὲ δυνάμεθα εἰπεῖν ὅτι ὁ Χρυσοβέργης κατέστη ὁ Μῶμος τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος, ψέγων καὶ χλευάζων καὶ τὰ μηδεμιᾶς μομφῆς ἄξια, καὶ διὰ τοῦτο οὐ μόνον Ἀσωπίου οὐ μόνον Κοραῆ οὐ μόνον Βάμβα δὲν ἐφείσθη πώποτε ἀλλὰ παντὸς ὁμολογουμένης παιδείας καὶ ἀρετῆς ἀνδρὸς ἐκ τε τῶν ζώντων καὶ ἀποθανόντων. Ἀλλὰ πρὸς τί ν' ἀνατρέχωμεν μακράν, ζητοῦντες παραδείγματα, πολὺ ἀπέχοντα ἀφ' ἡμῶν, πρὸς διασάφην καὶ βεβαίωσιν καὶ τοῦ παραδόξου τούτου χαρακτῆρος τοῦ Χρυσοβέργη; Ἡμεῖς οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦλάχιστον ἔχομεν παράδειγμα πρόσφατον καὶ οἰκεῖον· τὸ ποῖον; ὅτι ὁ ἀκριτόμυθος οὗτος τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος Μῶμος ἐτόλμησεν ἀναιδῶς ὄχι νὰ ἐπικρίνῃ, καθότι οὐδὲ ιδέαν κἂν ἔχει τοῦ τί ἐστὶν ἐπιστημονικὴ ἐπίκρισις, ἀλλὰ νὰ ψέξῃ καὶ νὰ χλευάσῃ πραγματεῖαν σπουδαιοτάτην, τὴν ὁποίαν οὐδὲ νὰ ἐννοήσῃ ἠδύνατο, τὸ σοφὸν ἐκεῖνο, λέγομεν, περὶ τοῦ ἐν Δελφοῖς Εἰ σύγγραμμα τοῦ ἐξοχωτάτου ἐν ἱατροῖς Κ. Στεφάνου Καραθεοδωρῆ, ἀνδρὸς ἐπισήμου καὶ ὀνομαστοῦ εἰς τὸν καὶ παρ' ἡμῖν καὶ παρ' ἄλλοις ἔθνεσι φιλολογικὴν καὶ ἐπιστημονικὸν κόσμον οὐ μόνον διὰ τὰς ἐξόχους αὐτοῦ καὶ πολυειδεῖς γνώσεις καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν παιδείαν ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν σπανίαν αὐτοῦ ἀρετὴν, περὶ οὗ ἐπέχομεν νὰ εἰπωμέν τι πλέον, εὐλαβούμενοι μὴ τυχὸν προσκρούσωμεν εἰς τὴν ἀπεριόριστον αὐτοῦ μετριοφροσύνην. Δύναται δὲ τις ἴσως νὰ ἐρωτήσῃ, πρὸς τί ὁ Χρυσοβέργης, ταιοῦτος ὢν, ὑβρίζει πάντα λόγιον ἄνδρα καὶ μάλιστα τοὺς ἐξοχωτάτους καὶ σοφωτάτους αὐτῶν καὶ ἐγγράφως καὶ προφορικῶς; Ὁ λόγος εἶναι προφανής· ἵνα, δηλαδή, ἀκούοντες αὐτὸν οἱ εὐπίστοι καὶ εὐαπάτητα ψέγοντα καὶ χλευάζοντα οὕτως ἀγυρτικῶς

τοὺς ἐξόχους ἐπὶ σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ, νομίζωσι περὶ αὐτοῦ, ὅτι ὑπερέχει πάντας· ἀλλ' ὁ καιρὸς τῆς ἀγυρτίας παρήλθε πλέον.

Περαίνοντες δὲ τέλος τὴν παροῦσαν διατριβήν, ἐν ἣ διελάβομεν ὅσα μόνον συνέπεσε νὰ μάθωμεν, ἢ καὶ ἰδίαις αἰσθήσεσι νὰ πληροφορηθῶμεν, ἅτινα εἶναι ἀναμφιβόλως τὸ πολλοστημόριον τῶν ἐνταῦθα κατορθωμάτων τοῦ κυρίου Χρυσοβέργη, παύομεν ἐπὶ τοῦ παρόντος, εὐέλπιδες ὄντες, ὅτι καὶ τὰ ὀλίγα ταῦτα θέλουσι γείνει συντελεστικά εἰς φωτισμὸν τοῦ κοινοῦ. Εἰς δὲ τὸν κύριον Χρυσοβέργην λέγομεν ὅτι κατὰ τοῦτο μόνον ἦτο ἀτυχής, ὅτι ἐνταῦθα τὸν ἐγόησαν ἐν βραχυτέρῳ χρόνῳ ἢ ἐν Σμύρῃ καὶ ἀλλαχθῶ. Εὐχόμενοι δὲ αὐτῷ ὑγιαίνειν, ἐλπίζομεν ὅτι θέλομεν λάβει καὶ ἄλλοτε μετ' αὐτοῦ συνέντευξιν. Δὲν ἀμφιβάλλομεν δ' ὅτι ὁ κύριος Χρυσοβέργης, μὴ ἔχων ν' ἀντιτάξῃ λόγους, ἐνδέχεται καὶ ἤδη νὰ ἐκτραχηλισθῇ κατὰ τὸ σῆμα εἰς ἀπλᾶς μόνον ὑβρεις καὶ καθ' ἡμῶν ἢ ἀμέσως, ἢ ὑπὸ ἄλλο ὄνομα κρυπτόμενος· ἀλλὰ τὸ ὑβρίζειν καὶ χλευάζειν δὲν ἀρνούμεθα ὅτι εἶναι ἐκ τῶν συνηθεστέρων αὐτοῦ ἕξεων, ὡς εἶδομεν, καὶ δύναται εὐκόλως νὰ μεταχειρισθῇ καὶ ἤδη τὴν ἕξιν αὐτοῦ ταύτην. Ἡμεῖς ὅμως προσκαλοῦμεν αὐτὸν ν' ἀναιρέσῃ, ἂν δύναται, λογικῶς τὰ πράγματα, ὅσα ἐνταῦθα ἐκθέτομεν τόσον περὶ τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν ἐξετάσεων αὐτοῦ, ὅσον περὶ τῆς διδασκαλίας καὶ ποιότητος καὶ τῶν ἄλλων διδασκάλων, ὡς καὶ περὶ ὅλης ἐν γένει τῆς ὑπὸ τὴν ἐνιαύσιον ἤδη διεύθυνσίν του καταστάσεως τῆς σχολῆς· καθότι ἡμεῖς ὁμιλοῦμεν τὸ πλεῖστον πρὸς εἰδότας, οἵτινες δὲν δύνανται ν' ἀπατηθῶσι πλέον, παρασυρόμενοι ὑπὸ ἀπλῶν ὑβρεων, ἐν ᾧ τὰ πράγματα αὐτὰ ἔτι καὶ νῦν σχεδὸν φωνὴν ἀφιεῖσι.

Ὅτε δ' ἐξήρχετο τῶν πιεσηρίων ἡ παροῦσα διατριβή, συνέπεσε νὰ πληροφορηθῶμεν παρὰ πολλῶν, αὐτηκόων γενομένων, ὅτι ὁ κύριος Χρυσοβέργης εἶπε πολλάκις καὶ ἐπὶ παραδόσεως καὶ ἰδιαιτέρως, καὶ δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι θὰ εἶπε καὶ πρὸς τοὺς κύριους ἐφόρους, κρίνων ἐκ τῶν οικείων τὰ ἀλλότρια, ὅτι καὶ ἐν τῷ γυμνασίῳ δῆθεν τῶν Ἀθηνῶν προσδιορίζονται, ὡς καὶ αὐτὸς προσδιώρισεν εἰς τοὺς μαθητάς του, μέρη μόνον τινὰ τῶν καθ' ὅλον τὸ ἔτος διδασκομένων μαθημάτων ὡς ἐξεταστέα τόσον κατὰ τὰς ἐνιαυσίους ὅσον καὶ κατὰ τὰς ἀπολυτηρίου ἐξετάσεις. Ἀλλ' ἀποκρούομεν μετ' ἀγανακτήσεως τὴν τοιαύτην συκοφαντίαν τοῦ

Χρυσοβέργη κατὰ τοῦ γυμνασίου τῶν Ἀθηνῶν, καὶ βεβαιοῦμεν τοὺς ἀναγνώστας ὅτι καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐδιδάχθημεν ἐν τῷ γυμνασίῳ ἐκεῖνο, ὡς καὶ πλεῖστοι ἄλλοι τῶν ἐνταῦθα λογίων, οὓς καὶ ἐπικαλούμεθα μάρτυρας· τοιοῦτόν τι ὅμως δὲν παρατηρήσαμεν πώποτε οὔτε ἡμεῖς οὔτε ἄλλος τις τῶν ἐκεῖ διδασκόντων καὶ διδασκομένων, οὐδ' εἰσὶν ἱκανοὶ τῆς τοιαύτης κακοηθείας οἱ καθηγηταὶ τοῦ γυμνασίου ἐκεῖνου, ἀλλὰ, διδάσκοντες ἐπιστημονικώτατα τὰ ἴδια ἕκαστος μαθήματα καὶ ἐξετάζοντες ἕκαστοτε τὰ τῆς προτεραίας, πρὶν ἢ μεταβῶσιν εἰς τὰ ἐπόμενα, κατὰ τὰς ἐνιαυσίους ἐξετάσεις ὡς καὶ κατὰ τὰς ἀπολυτηρίου θεωροῦσι κύκλον ἐξεταστέων μαθημάτων ὀλόκληρον τὸν κύκλον τῶν διδασκόντων ἅτινα ἐξετάζουσιν ἀπροσδιορίζως· ὡς ὁ μαθητὴς εἶναι ἠναγκασμένος οὐ μόνον νὰ μελετᾷ δεόντως τὰ καθ' ἕκαστην παραδιδόμενα μαθήματα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ἐνιαυσίους ἐξετάσεις νὰ μελετᾷ ἐπανειλημμένως ὀλόκληρον τὴν σειρὰν τῶν καθ' ὅλον τὸ ἔτος διδασκόντων μαθημάτων, ὡς καὶ κατὰ τὰς ἀπολυτηρίου ἐξετάσεις ὀλόκληρον τὴν σειρὰν τῶν καθ' ὅλην τὴν τριετίαν διδασκόντων, ὡς ἀγνοῶν ποῦ ἤθελεν ἐξετασθῆ· καὶ τοιοῦτοτρόπως ὁ μαθητὴς ἐκεῖνος, χωνεύων οὕτως εἰπεῖν πάνθ' ὅσα ἐδιδάχθη, καρποῦται αὐτῶν κάρπῳσιν ἐπωφελεστάτην καὶ ἀξιολογωτάτην. Ἀλλ' ἐξέστω τῷ κυρίῳ Χρυσοβέργῃ, τοιοῦτῳ ὄντι, συκοφαντεῖν καὶ χλευάζειν καὶ τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο καὶ ἀκηλίδωτον παιδευτικὸν κατάστημα. Τὰς παρὰ τοῦ Χρυσοβέργη συκοφαντίας ταύτας τοσοῦτῳ μᾶλλον ἐπιστεῦσαμεν, ὅσῳ καὶ ἰδίαις αἰσθήσεσιν ἠκούσαμεν παρ' αὐτοῦ, ἅμα ἐλθόντος ἐνταῦθα, τοιαύτας καὶ παραπλησίαις ἄλλας κατὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις γυμνασίου συκοφαντίας, τὰς ὁποίας παρασιώπῳμεν.

Ἐγγράγετο ἐν Κωνσταντινοπόλει

τῇ 4 Μαΐου 1850.